

Тема:

Відбулася низка засідань РАУ в онлайн-форматі

с. 3

Електронний суд: адвокати отримали нові можливості

с. 9

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ

с. 20

«Адвокатські династії» — новий проєкт Центру досліджень адвокатури і права НААУ та Українського радіо

с. 57

ЗМІСТ

Новини та події

Відбулися засідання РАУ в онлайн-форматі
19 та 31 березня, 2 квітня 2021 року 3

Адвокатська діяльність

Адвокати отримали спеціальні можливості
в Електронному суді 9

В. Гвоздїй

Електронний суд — пріоритет для НААУ
в умовах пандемії COVID-19 9

Порядок отримання адвокатами інформації
з Державного реєстру речових прав
на нерухоме майно 11

Мін'юст забезпечить оприлюднення на офіційних
сайтах НДУСЕ відомостей про стан завантаженості
експертної установи та її відділень 12

Р. Надьон

На захисті адвокатури: щодо законопроекту № 5095
стосовно звільнення осіб, які мають стаж роботи
суддею або помічників суддів від проходження
стажування в адвоката 13

Л. Белкін

Права адвокатів на свободу думки та висловлювань:
захист Європейським судом з прав людини 15

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації
адвокатів України, Ради адвокатів
України

Гвоздїй В. А.

Заступник Голови Національної
асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної
асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії
адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної
ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія КВ № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів
та секцій НААУ за лютий —
березень 2021 року 20

Кримінальні справи

О. Чеботарьов
Право на захист у кримінальному
провадженні: практичний аспект 37

Цивільні справи

Г. Гаро, Л. Гретченко
Специфіка сімейних правовідносин
порівняно з цивільними 40

О. Розгон
Грошовий дохід,
який не враховується під час
визначення розміру аліментів
(на прикладі отримання
в порядку спадкування) 44

Експерти з питань права

Є. Григоренко, О. Передерій, А. Стєбєлєв
Переваги застосування висновків
експерта у галузі права
в адвокатській та судовій практиці 52

Адвокатські династії

І. Василик
«Адвокатські династії» —
новий проєкт Центру досліджень
адвокатури і права НААУ
та Українського радіо 57

Історія адвокатури

І. Василик
Адвокати, які працювали
з Михайлом Грушевським
у Центральній Раді, —
перші українські парламентарі 62

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
15.04.2021 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2021.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

ВІДБУЛИСЯ ЗАСІДАННЯ РАУ В ОНЛАЙН-ФОРМАТІ 19 ТА 31 БЕРЕЗНЯ, 2 КВІТНЯ 2021 РОКУ

19 березня 2021 року відбулося чергове засідання РАУ в режимі онлайн.

Серед основних питань — питання ведення Єдиного реєстру адвокатів України і стану сплати щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування та питання діяльності органів адвокатського самоврядування. Зокрема, РАУ розглянуло Стратегію розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021 — 2025 роки.

Крім того, на порядок денний було винесено розгляд низки листів від:

— Заступника Голови Державної судової адміністрації України Чорнуцького С. П. щодо судових рішень, обмежених для повного та загального доступу в реєстрі на підставі звернень прокурорів органів прокуратури у розрізі 2019 — 2020 років;

— В. о. начальника Департаменту нагляду за додержанням законів Національною поліцією України та органами, які ведуть боротьбу з організованою та транснаціональною злочинністю Слядневої К. щодо засекречення судових рішень, ухвалених під час розгляду кримінальних проваджень;

— Офісу Генерального прокурора, які надійшли у відповідь на рішення РАУ від 05.08.2020 р. № 50 про вжиття заходів у межах повноважень щодо недопущення порушень прав людини на захист і професійних прав адвокатів у судовому процесі суддями;

— Міністра юстиції України Малюшки Д. Л., яке надійшло у відповідь на рішення РАУ «Про затвердження роз'яснення щодо вичерпного переліку вимог до адвокатського запиту» від 21 вересня 2020 року № 75;

— Заступника Міністра юстиції України Коломієць В. Р. щодо висловлення позиції про застосування перехідного періоду до сектору «Правові послуги» Графіка специфічних зобов'язань України в рамках СОТ з метою імплементації положень зазначеного міжнародного документа в національне законодавство, а саме щодо створення «єдиного вікна» для подання в електронній формі адвокатом іноземної держави заяви та відповідних документів про включення його

до ЄРАУ та отримання ним відповіді в електронній формі;

— Михайловської В. М. від 10 березня 2020 року про неправомірні і систематичні порушення з боку Голови Ради адвокатів Київської області Бойка П. А. нібито у зв'язку з невидачею їй, на її думку, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (судова справа № 320/7308/20);

— Голови Ради адвокатів Одеської області Бронза Й. Л. щодо «Правил організації ефективного цивільного судочинства» та «Правил організації ефективного кримінального судочинства».

РАУ також обговорило результати діяльності Робочих груп.

РАУ ухвалила рішення, яке передбачає посилення дисципліни в оплаті внесків на забезпечення адвокатського самоврядування.

Із доповіддю про стан сплати внесків та з дотичних питань порядку денного РАУ виступив **заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій**. Інфографіку про стан сплати внесків розподілом по регіонах можна переглянути тут: unba.org.ua/assets/uploads/54032ae5f9748c298924_file.pdf.

Так, РАУ підтримала звернення адвоката Галич Л. Б. **щодо можливості звільнення від сплати щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського**

самоврядування адвокатів, які мають статус багатодітних батьків. Водночас від ідеї адвоката Р. Кравця, який звернувся до РАУ з пропозицією звільнити від сплати внесків тих, хто перехворів на COVID-19, відмовилися.

Проаналізувавши стан сплати внесків на 5 березня, члени РАУ обговорили способи подолання заборгованості в оплаті на рівні регіонів та на національному рівні. У цьому контексті був обговорений досвід декількох РАР, які досягають високого рівня сплати внесків. **Голова РАР Одеської області Йосип Бронз** звернувся до РАУ з листом, в якому повідомив про те, як у регіоні проводиться робота з виявлення боржників та відшуковують можливості погашення заборгованості. Так, РАР ініціює притягнення боржників до дисциплінарної відповідальності, в тому числі ініціює припинення права на зайняття адвокатською діяльністю та публікує ці рішення КДКА. Також РАР проводить інформаційну роботу, публікуючи списки неплатників, повідомляючи їх листами про необхідність сплатити внесок.

Під час засідання РАУ також був обговорений міжнародний досвід, зокрема, Німеччини, де в разі несплати внеску адвокат автоматично виключається з реєстру з наступного дня.

Член РАУ Роман Афанасієв зауважив, що систематична несплата внесків підриває незалежність адвокатури як самоврядного інституту. «Ми будемо сильним самоврядним інститутом тоді, коли будемо захищатися, а до засобів захисту належить і правильне, грамотне забезпечення доходів і витрат. Лояльне ставлення до неплатників, яке триває достатньо довго, негативно позначається на незалежності і ефективності нашого інституту, а також дезорганізує дисциплінованих платників. Тому я за будь-які засоби реагування, які будуть застосовуватися, у тому числі й «затемнення» — це правильний захід і це не виключно наш, український винахід. У тому числі й вивіщення інформації про боржників, бо інформація про таких осіб має бути публічною. Завдяки цьому також хтось може просто згадати, що він не заплатив, і сплатити», — переконаний Роман Афанасієв. Він закликав, аби органи адвокатського самоврядування ефективно діяли щодо боржників.

Член РАУ Сергій Осика запропонував, аби в ЄРАУ в профілі адвоката було відображено стан оплати внеску кожним адвокатом.

Голова РАР Миколаївської області В'ячеслав Антипченко також повідомив, що у регіоні такої про-

блеми немає, оскільки робота з боржниками включає дисциплінарну відповідальність. «У нас такого питання немає, ми майже вирішили це питання за минулі роки. Ми виявляємо таких осіб і направляємо їм листа, запрошуємо на засідання РАР. Якщо вони не сплачують, ми приймаємо рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності, і КДКА надалі приймає рішення», — сказав голова РАР.

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова запропонувала РАУ рекомендувати регіональним органам застосовувати досвід Одеської РАР, проте для подолання заборгованості застосувати прямі інструменти в рамках своїх повноважень.

РАУ вирішила до кінця квітня опублікувати списки адвокатів-боржників по оплаті внесків, для звірки даних між НААУ та РАР (відмітки про сплату внесків). Проте оскільки визначений Положенням про внески термін для оплати внесків за поточний рік сплив 31 січня, підстави для притягнення боржників до дисциплінарної відповідальності уже виникли. **У зв'язку з цим РАУ ініціює відповідні санкції до адвокатів, які не виконують рішення органів адвокатського самоврядування.**

Нагадаємо: у 2021 році НААУ звільнила від сплати 30 % внеску 655 адвокатів, які мають статус інвалідів I та II груп, ліквідаторів аварії на ЧАЕС I та II категорій, учасників бойових дій на території інших країн та учасників АТО, переселенців.

Розмір щорічного внеску адвоката на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування у 2021 році складає 2270 гривень.

31 березня 2021 року відбулося позачергове засідання Ради адвокатів України в онлайн-режимі. До порядку денного засідання було включено такі питання.

Ідея подавати електронні декларації членів дисциплінарних палат КДКА і ВКДКА є спробою одержавлення адвокатури та утиском незалежності адвокатського самоврядування.

Про це заявив **Голова ВКДКА Сергій Вилков** на засіданні РАУ. Така позиція міститься в електронному листі юридичного управління НАЗК «Щодо виконання публічно-правових функцій» стосовно кола суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» за підписом керівника цього відділу Ярослава Любченка, надісланого 22.03.2021 р. до ВКДКА та Головам КДКА регіонів.

Сергій Вилков припускає, що такі дії НАЗК направлені на саботаж законопроекту, який нині знаходиться у парламенті щодо усунення правової невизначеності в Законі «Про запобігання корупції». А саме — чи підпадають члени органів адвокатського самоврядування під дію цього Закону. Внесенням змін до статті 45 Закону «Про запобігання корупції» народні депутати хочуть поставити крапку у цьому питанні — адвокати не повинні подавати такі декларації.

«На мою думку, дії НАЗК спрямовані на те, щоб посягати хаос серед адвокатів. Відчуваючи, що фактично цей законопроект може бути прийнятий з дня на день, вони роблять такий відповідний хід — написали листи, і не тільки до ВКДКА і КДКА регіонів, а ще й приватним виконавцям та іншим. І мета така — коли адвокати почнуть подавати ці декларації, то будь-хто у Верховній Раді скаже: «так питання вже врегульоване і навіщо нам приймати цей Закон?». І відкладуть цей Закон у далеку скриню», — вважає Сергій Вилков.

Голова ВКДКА переконаний, що цей крок НАЗК несе загрозу у зобов'язанні подавати е-декларації не лише членів дисциплінарних органів адвокатури, а взагалі всіх адвокатів.

«Я бачу в цьому тиск на адвокатуру певних осіб з метою подальшого тиску через правоохоронні органи та інші органи влади. Якщо подивитися з точки зору тієї логіки, яку НАЗК виклало в листі, то в подальшому і комісії з оцінювання якості мають подавати електронні декларації, далі — ревізійні комісії, потім — адвокати БПД, а в результаті — Ради адвокатів регіонів. Тобто всі адвокати будуть подавати е-декларації. Це є ні що інше, як план певних осіб НАЗК щодо одержавлення адвокатури та зміщення адвокатського самоврядування як незалежного інституту громадянського суспільства. Цього допустити не можна», — підсумував Сергій Вилков.

РАУ скерує звернення до Верховної Ради України, Президента України, Генпрокурора та Верховного Суду щодо дій окремих осіб НАЗК, які призводять до утиску інтересів адвокатури та спрямовані на одержавлення органів адвокатського самоврядування.

«22 березня 2021 до ВКДКА надійшов лист від юридичного управління НАЗК, в якому пропонується Голові і членам ВКДКА, а також членам дисциплінарних палат

подати електронні декларації», — пояснила зміст листа Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова.

Вона підкреслила, що цей лист є необґрунтованим та суперечить офіційному роз'ясненню НАЗК щодо кола осіб, які підпадають під е-декларування, отримане на запит НААУ у 2020 році.

Оскільки у жовтні 2019 року в Закон України «Про запобігання корупції» були внесені відповідні зміни і розширено коло суб'єктів е-декларування, НААУ написала лист до Голови НАЗК з метою одержання роз'яснення щодо правової невизначеності підпункту «в» пункту 2 частини 1 статті 3 цього Закону. Власне, НААУ запитувала, чи підпадають Голови та члени КДКА, а також Голова, заступники Голови та члени ВКДКА до кола суб'єктів, на яких поширюється дія Закону «Про запобігання корупції».

Здійснивши аналіз положень Конституції України, Закону України «Про запобігання корупції», Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», рішення Конституційного Суду України у справі № 3-р/2019, НАЗК надало роз'яснення, що віднесення Голови, членів КДКА, Голови та членів ВКДКА до суб'єктів, визначених підпунктом «в» пункту 2 частини першої статті 3 Закону може суперечити принципу правової визначеності, який є складовою принципу верховенства права.

«Правова невизначеність усуває відповідальність для членів КДКА і ВКДКА за неподання декларацій — адже НАЗК цю невизначеність підтвердило і послалося на рішення Конституційного суду в цьому питанні. І на цьому ми ставимо крапку», — наголосила Голова НААУ.

Доповідач із цього питання **член РАУ Любов Горощенко** також наголосила на тому, що *«сильніше аргументу, ніж наявне роз'яснення НАЗК, немає»*. **Член РАУ Ганна Лазарчук** також акцентувала на тому, що чинне роз'яснення є достатнім для адвокатів, і запропонувала НАЗК взагалі відкликати лист, що суперечить попередній позиції відомства з цього ж питання.

Саме надане **2020 року НАЗК роз'яснення**, яке, окрім НААУ, отримували адвокати індивідуально у відповідь на їхні запити, і є інструментом для захисту членів ОАС від можливих проблем за неподання декларацій у цьому році. Разом з тим члени КДКА і ВКДКА на власний розсуд можуть подавати декларації, беручи за це індивідуальну відповідальність, у тому числі за неподання декларацій за 2019 рік.

У ході засідання РАУ було обговорено законопроект, що перебуває на розгляді Верховної Ради України, яким пропонується усунути згадану правову невизначеність положення Закону «Про запобігання корупції».

*«І в пояснювальній записці, і у висновках Комітетів ВР написано, що дійсно в Законі «Про запобігання корупції» є такі особи, як, наприклад, міжнародні експерти, які беруть участь у різних комісіях, і вони не повинні подавати електронні декларації. Також вказано, що для усунення правової невизначеності не мають подавати е-декларації і адвокати та члени органів адвокатського самоврядування. Тобто парламент хоче цю невизначеність вирішити таким чином, щоб законодавчо закріпити, що члени органів адвокатського самоврядування, в тому числі члени дисциплінарних палат, не повинні подавати електронні декларації», — підкреслила **Лідія Ізовітова**.*

Також Голова НААУ, РАУ звернула увагу на те, що НААУ є недержавним органом, а тому спроба зобов'язати членів дисциплінарних комісій подавати е-декларації є, насправді, спробою одержавлення органів адвокатського самоврядування.

«У нас немає дисциплінарних комісій — у нас є КДКА, де є окремо визначена дисциплінарна палата. У цій дисциплінарній палаті немає представників органів влади, як це було колись, коли дисциплінарні комісії були юридичними особами публічного права і їх положення затверджувались Президентом України. У нас немає конкурсних комісій, тому що осіб, які складають кваліфікаційні іспити і йдуть на шляху до нашої професії, ми не відбираємо за принципом одного з 10 кращих, у нас немає конкурсу», — зазначила Лідія Ізовітова.

РАУ також вирішила звернутися до голови НАЗК з приводу того, що в умовах правової невизначеності існують два документи НАЗК — роз'яснення та лист керівника юридичного департаменту, статус якого не зрозумілий і який суперечить офіційному роз'ясненню 2020 року. Оскільки РАУ не має повноважень надавати роз'яснення з антикорупційного законодавства, то разом із копією цього листа до КДКА і РАР до регіонів, які звернулися до РАУ з цього приводу, буде скерована рекомендація самостійно звернутися до НАЗК з питання обов'язковості декларування.

«У нас немає дискреції на роз'яснення Закону «Про запобігання корупції», але ми бачимо, що за підписом різних осіб є роз'яснення і є лист — це не є роз'ясненням — щодо застосування закону. Ми маємо це обго-

*ворити і зробити відповідне звернення до парламенту та інших органів влади з приводу того, що є певний орган, який відповідальний за певні питання і його діяльність сьогодні призводить до утиску наших інтересів як незалежного недержавного інституту», — пояснила **Лідія Ізовітова**.*

Сумніви у статусі листа та наявності повноважень особи, що його підписали, висловив **член РАУ Сергій Осика, а також голова КДКА м. Києва Ігор Орлов та член КДКА Вадим Риков**.

У ході обговорення члени РАУ наголошували на тому, що органи адвокатського самоврядування, зокрема КДКА і дисциплінарні палати у їхньому складі, не є дисциплінарними органами у розумінні антикорупційного законодавства.

Так, **голова КДКА Одеської області Наталія Рудницька** вказала на всі відмінності кваліфікаційно-дисциплінарних органів адвокатури від статусу, повноважень та порядку призначення членів дисциплінарних комісій, які мають обов'язок подавати е-декларації. Ідеться про конкурсні та дисциплінарні комісії, які розглядають скарги на державних службовців, працюють у складі державних органів, фінансуються коштом державного бюджету та їхні рішення впроваджують нормативно-правовими актами керівників цих органів.

*«Дисциплінарні палати КДКА, члени цих палат не є суб'єктами декларування в розумінні закону. Якщо ми повернемося до Конституції, то вона гарантує незалежність адвокатури, яка здійснює свою діяльність як самоорганізований інститут через органи адвокатського самоврядування. І до таких органів належать КДКА, створені з метою визначення фаховості осіб та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів. Члени КДКА обираються конференціями адвокатів з числа діючих адвокатів», — наголосила **Наталія Рудницька**, додавши як аргумент і порядок фінансування діяльності КДКА та відсутність трудових відносин.*

«Якщо ми порівнюємо мету створення, процедури створення комісії, джерела фінансування, порядок застосування дисциплінарних стягнень, корупційні ризики, оскільки це державні службовці, які перебувають у підпорядкуванні, то побачимо, що законодавець заклав цей пункт для представників таких комісій. Якщо ми беремо наш закон, ми не держслужбовці, на нас не покладено функції держави — ми за цим законом не є суб'єктами декларування», — наголосила представник Одеського регіону.

Законопроекти «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги та підвищення якості її надання» від 19.02.2021 р. № 5107 та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги та підвищення якості її надання» від 09.03.2021 р. № 5107-1 були підготовлені та зареєстровані без участі адвокатської спільноти, тому мають бути направлені на доопрацювання.

Голова Комітету НААУ з питань БПД Олександр Дроздов зауважив, що підготовка проєктів щодо змін до чинного законодавства з питань БПД та інших законодавчих актів, які стосуються діяльності адвокатів, без створення робочої групи з представників Мін'юсту та НААУ з метою розробки взаємоприйнятних рішень у межах чинного законодавства, є порушенням принципу незалежності адвокатури.

Проаналізувавши зазначені законопроекти, НААУ виявила численні проблеми та серйозні недоліки, що суперечать міжнародному законодавству та мають бути вирішені на законодавчому рівні виключно спільними зусиллями державних органів та органів адвокатського самоврядування. НААУ вважає, що запропоновані законопроекти мають на меті не покращення якості надання БПД, а інші підстави, не виключаючи отримання серйозних важелів впливу на незалежних адвокатів та отримання додаткового бюджетного фінансування для створення та забезпечення діяльності запропонованої Міністерством юстиції України комісії або за потреби інших комісій.

Так, законопроектами запропоновано Закон України «Про безоплатну правову допомогу» доповнити статтю 6-2 «Оцінювання якості надання безоплатної правничої допомоги», яка передбачає впровадження механізму незалежного оцінювання якості наданої адвокатами безоплатної вторинної правничої допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review») шляхом утворення Міністерством юстиції комісії з незалежного оцінювання якості надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

Передбачається, що Положення про комісію та її кількісний склад, механізм проведення незалежного оцінювання якості надання безоплатної вторинної правничої допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review»), порядок проведення комісією конкурсного відбору адвокатів-експертів

для проведення зазначеного оцінювання затверджуються Міністерством юстиції України. Розмір та порядок оплати послуг адвокатів-експертів з оцінювання якості надання безоплатної вторинної правничої допомоги встановлюється Кабінетом Міністрів України.

За проєктом механізм проведення оцінювання якості надання БПД працівниками центрів з використанням інструменту рецензування («peer review») визначається Координаційним центром з надання правничої допомоги. Механізм моніторингу якості надання безоплатної правничої допомоги також визначається Координаційним центром з надання правничої допомоги.

Це вже друга спроба протягом останніх двох років запровадити контроль з боку державних органів за професійною діяльністю адвокатів усупереч положенням міжнародного та національного законодавства, основоположних принципів здійснення адвокатської діяльності, визначених у Конституції України, Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в Основних положеннях про роль адвокатів (прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року), у Кодексі поведінки Європейських адвокатів (прийнятому на пленарній сесії Ради адвокатських асоціацій та правових товариств Європи), а також всупереч висновкам, наведеним у рішеннях Європейського суду з прав людини, які стосуються забезпечення державою права на захист.

Попередній проєкт закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги дітям та особам з інвалідністю та підвищення якості її надання» з аналогічними пропозиціями був зареєстрований за №2704 від 28.12.2019 р., але 14 березня 2020 року відкликаний після категоричних заперечень з боку Національної асоціації адвокатів України.

РАУ неодноразово виступала проти впровадження подібного механізму контролю за якістю надання адвокатами професійної правничої допомоги у будь-якому вигляді.

Зростання кількості хворих на COVID-19 та посилення обмежувальних заходів спонукало РАУ зібратись на позачергове засідання 2 квітня 2021 року, щоб прийняти низку заходів для захисту адвокатів в цих умовах. Цього тижня стало відомо про смерть двох практикуючих адвокатів від цієї хвороби.

РАУ одногосно підтримала рішення про направлення повторного звернення до Кабінету Міністрів та Міністерства охорони здоров'я щодо включення адвокатів до реєстру вакцинації першочергового порядку разом із вчителями, медиками та силовиками.

РАУ вирішила звернутися до Міністерства юстиції з вимогою забезпечити безпеку адвокатів, які задіяні в системі БПД.

РАУ буде звертатись до парламенту або Комісії з питань правових реформ при Президенті України щодо необхідності **терміново внести зміни до всіх процесуальних кодексів у частині, що стосується відкладення розгляду справи з поважної причини — неприбуття адвоката в судове засідання**. РАУ пропонує вважати, що не тільки COVID-19, а й будь-яка пандемія та карантинні або обмежувальні заходи є поважною причиною неприбуття на виклик суду і відкладення розгляду справи. **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова** наголосила на недосконалості законодавства щодо дистанційної участі адвокатів у судових процесах.

«У частині 4 статті 336 КПК сказано, що адвокат може взяти участь у судовому засіданні дистанційно і суд повинен його забезпечувати дистанційним під'єднанням, але з іншого суду. Не з дому, не з офісу чи з іншого приміщення, а виключно із суду за участю секретаря судового засідання або працівника суду, який має забезпечувати це під'єднання. Це не зовсім правильно, тому що в інших кодексах з'явилися інші норми, які говорять про те, що можна під'єднатися з дому», — наголосила **Лідія Ізовітова**.

При цьому, посилаючись на цю ж статтю КПК, суд нерідко відмовляє адвокату в участі у засіданні дистанційно.

«Є частина 2 цієї ж статті 336 КПК, яка каже: якщо учасник процесу — прокурор чи потерпілий, заперечує, щоб адвокат чи інша сторона брала участь дистанційно, то суд має винести вмотивовану ухвалу. Що насправді відбувається в судах — як тільки заперечує прокурор або потерпілий проти дистанційної участі захисника, суд вважає, що це аксіома, і навіть не виносячи вмотивованої ухвали, одразу відмовляє. І практично порушуються права адвоката здійснювати функцію захисту. Тому в такий важкий період, як сьогодні, ця стаття КПК повинна спонукати наш парламент переглянути, спростити її і надати адвокатам можливість працювати дистанційно», — заявила Голова НААУ, РАУ.

Також Лідія Ізовітова запропонувала розробити і ухвалити рекомендації для адвокатів щодо роботи в карантинних умовах. Напередодні аналогічну інструкцію для суддів презентувала Вища рада правосуддя. На кшталт рекомендації для суддів, Голова НААУ, РАУ пропонує доповнити рекомендації для адвокатів, зокрема, пунктами про поважні причини неявки до суду через коронавірус. Крім того, відсутність адвоката у засіданні з такої причини не може бути підставою для дисциплінарного переслідування адвоката, для чого будуть внесені зміни до Правил адвокатської етики.

«У разі, коли адвокат знаходиться на самоізоляції або через хворобу родичів та інше, і адвокат не може прибути до суду, він повідомляє, що в нього поважна причина, суд і Раду адвокатів регіону. Щоб потім, коли почнуться переслідування в дисциплінарних порядках, він вже покаже, що вже відправив документи. Крім того, треба прописати і для тих категорій наших адвокатів, які не мають змогу повідомити про це суд з різних причин. Наприклад, вони не мають необхідних засобів зв'язку і пошти не працюють. Ми це все повинні продумати», — закликала членів РАУ Лідія Ізовітова.

Заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій наголосив на необхідності звернення до місцевих органів самоврядування щодо включення адвокатів до переліку осіб, які будуть мати можливість користуватися громадським транспортом у періоди, коли діє спеціальний режим його роботи за перепустками для окремих категорій працівників. При цьому адвокати мають отримати таке право при пред'явленні лише адвокатського посвідчення.

Член РАУ від Донецької області Сергій Осика закликав колег перейти до радикальних заходів — заручитися підтримкою деяких народних депутатів у вирішенні питання вакцинації адвокатів, аби привернути увагу влади до цієї проблеми.

Член РАУ від міста Києва Ігор Черезов запропонував вважати порушенням норм адвокатської етики участь адвоката БПД у судовому процесі в разі мотивованої заяви адвоката, який працює за договором на платній основі, про неможливість явки до суду у зв'язку з введенням локдауну.

Всі озвучені пропозиції будуть проаналізовані та включені до переліку рекомендації для адвокатів щодо роботи у період карантину. Рішення РАУ буде опубліковано ближчим часом у тематичному розділі сайту НААУ.

АДВОКАТИ ОТРИМАЛИ СПЕЦІАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ В ЕЛЕКТРОННОМУ СУДІ

Державним підприємством «Центр судових сервісів» у рамках меморандуму про взаємодію і співпрацю між Державною судовою адміністрацією України та Національною асоціацією адвокатів України реалізовано перший етап інтеграції системи «Електронний суд» з Єдиним реєстром адвокатів України.

В Електронному суді тепер з'явилась можливість для користувачів-адвокатів створювати електронні ордери, отримуючи доступ до судових справ, в яких вони представляють своїх клієнтів. Особливістю вказаного функціоналу є те, що доступ надається адвокату на підставі створеного

ним самостійно електронного ордеру у разі, коли сам клієнт адвоката не зареєстрований в Електронному суді.

Крім того, перед вчиненням тих чи інших дії в кабінеті Електронного суду здійснюється перевірка повноважень адвоката шляхом взаємодії з Єдиним реєстром адвокатів України.

Наступним кроком стане інтеграція функціоналу системи «Електронний суд», включаючи можливість використання захищеної системи відеоконференц-зв'язку, в кабінет адвоката як складової Єдиного реєстру адвокатів України.

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД – ПРІОРИТЕТ ДЛЯ НААУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Валентин Гвоздій,
Заступник Голови НААУ, РАУ

В умовах пандемії COVID-19 НААУ своїм пріоритетом визначила впровадження в Україні електронного судочинства. Важливим проектом, який наразі успішно розвивається, є реалізація положень Меморандуму, підписаного між НААУ і ДСА минулого року. Усвідомлення того, що цифровізація процесів і перехід на роботу в режимі онлайн є неминучими, безумовно, пришвидшило діалог між адвокатами та органами судової влади.

Робоча група НААУ з питань впровадження електронного правосуддя з квітня 2020 року безупинно проводить роботу за трьома основними напрямками: інтеграція Єдиного реєстру адвокатів України і підсистеми ЄСІТС «Електронний суд», введення функціоналу електронних сервісів у правове поле та комунікація з різними органами влади і організаціями, у тому числі й міжнародними, які залучені до цього процесу.

На сьогоднішній день уже успішно працює новий функціонал електронного кабінету у підсистемі «Електронний суд». Наразі це перший етап інтеграції системи «Електронний суд» з Єдиним реєстром адвокатів України. Тепер адвокати, які працюють у підсистемі «Електронний суд», можуть створювати електронні ордери, отримуючи доступ до судових справ, в яких вони представляють своїх клієнтів. Доступ надається адвокату на підставі самостійно створеного електронного ордера у разі, коли сам клієнт адвоката не зареєстрований у Електронному суді. Ордер можливо видати як на конкретну справу для отримання доступу до документів справи, так і загальний — без зазначення номера справи, який дає змогу подавати первинні заяви до суду у випадку, коли справа в суді ще не існує. Якщо ж клієнт зареєстрований у системі «Електронний суд», згенерувати ордер не можливо. У такому випадку клієнт повинен надати адвокату доступ до справи за допомогою функціоналу довіреностей. Перелік виданих ордерів можна переглянути у розділі «Довіреності». Такі опції системи значно спрощують та пришвидшують процес подання заяв до суду.

Важливо звернути увагу на те, що функціонал доступний лише для адвокатів, дані про яких містяться в ЄРАУ. Саме шляхом взаємодії з ЄРАУ проводиться перевірка повноважень адвоката перед вчиненням тих чи інших дій в кабінеті Електронного суду.

Наступною функцією, яку ми плануємо реалізувати найближчим часом у рамках цього проєкту, є надання адвокатам можливості спілкування у режимі відеоконференцв'язку через їхні особисті кабінети в ЄРАУ. Завдяки цьому адвокати зможуть не лише брати участь у судових засіданнях, а й спілкуватися з клієнтами. Для належного захисту адвокатської таємниці під час спілкування адвоката з клієнтом НААУ та ДСА забезпечили для цієї системи найвищі рівні захисту на спеціальному сервері.

Ми ні в якому разі не зупиняємося на досягнутому. У цій сфері є ще багато можливостей для розвитку для усіх зацікавлених сторін. Головним досягненням на сьогодні є те, що НААУ вдалося вчасно розпочати роботу у цьому напрямку і заявити про потреби адвокатської спільноти. Я переконаний, що спільними зусиллями ми забезпечимо наших адвокатів найсучаснішими електронними продуктами, що зробить їх роботу ще ефективнішою.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ АДВОКАТАМИ ІНФОРМАЦІЇ З ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

Враховуючи численні звернення адвокатів щодо отримання відомостей з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (інформації про зареєстровані речові права на нерухоме майно, обтяження таких прав, документи реєстраційної справи), що надходять до Мініюсту, який відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 (зі змінами), не має повноважень щодо надання такої інформації, роз'яснюємо алгоритм отримання відомостей з Реєстру адвокатами¹.

Умови, підстави, процедуру надання адвокатам інформації з Державного реєстру прав на нерухоме майно (далі — Державний реєстр прав, Реєстр) визначено, зокрема, статтею 32 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі — Закон) та Порядком доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (зі змінами) (далі — Порядок).

ЩОДО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО РЕЧОВІ ПРАВА ТА ЇХ ОБТЯЖЕННЯ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА ТА СУБ'ЄКТІВ ТАКИХ ПРАВ

Частина третя статті 32 Закону, зокрема, встановлює, що для адвокатів інформація з Державного реєстру прав у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених законом, надається за суб'єктом права чи за об'єктом нерухомого майна в електронній формі шляхом безпосереднього доступу до Державного реєстру прав, за умови ідентифікації відповідної посадової особи за допомогою електронного цифрового підпису.

Відповідно до пункту 3 Порядку доступ адвокатів до Державного реєстру прав надається (припиняється)

ся) на підставі договору, укладеного з технічним адміністратором Державного реєстру прав — Державним підприємством «Національні інформаційні системи» (далі — ДП «НАІС»), текст якого розміщений на офіційному вебсайті ДП «НАІС» (<https://nais.gov.ua/>) у розділі «Форми договорів/Адвокати». Укладання зазначеного договору відбувається шляхом направлення до відповідної регіональної філії ДП «НАІС» «Заяви приєднання до Договору про надання послуг з користування Державним реєстром речових прав на нерухоме майно».

При цьому слід зазначити, що державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі — державна реєстрація прав) проводиться з 01.01.2013 у Державному реєстрі прав за заявничим принципом, тобто за заявою особи, в якій виникає, переходить чи припиняється право власності на відповідний об'єкт нерухомого майна. До 01.01.2013 державну реєстрацію прав власності на об'єкти нерухомого майна проводили Бюро технічної інвентаризації, зокрема, на паперових носіях, державну реєстрацію права власності, права користування (сервітут) земельними ділянками, права постійного користування земельними ділянками, договорів оренди земельних ділянок; права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); права забудови земельної ділянки (суперфіцій) проводили територіальні органи земельних ресурсів.

ЩОДО ОТРИМАННЯ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ З РЕЄСТРАЦІЙНОЇ СПРАВИ ОБ'ЄКТА НЕРУХОМОГО МАЙНА

Пошук відомостей Державного реєстру прав, форми та зміст отримуваної інформації визначено Порядком ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1141 (зі змінами)

¹ Джерело: Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України. URL: minjust.gov.ua/news/ministry/poryadok-otrimannya-advokatami-informatsii-z-derzhavnogo-reestru-rechovih-prav-na-neruhome-mayno?fbclid=IwAR3VRpS2cDQa65R8bRpv403QGPBBK8VHFAAm6lt2yKloHM_QPhSK5iZA

(далі — Порядок¹) (пункт 6, абзац другий пункту 7 Порядку).

Витребування (вилучення) реєстраційних справ або документів із них здійснюється виключно за судовим рішенням (стаття 17 Закону).

Проте адвокати можуть отримувати такі документи в електронній формі самостійно.

Відомості з Державного реєстру прав формуються у формі інформації з Державного реєстру прав про, зокрема, документи реєстраційної справи.

Інформація з Державного реєстру прав про документи реєстраційної справи містить відомості про всі

документи, що містяться у відповідній реєстраційній справі в електронній формі, та надається для ознайомлення у формі переліку таких документів.

Після ознайомлення з відповідним переліком документів особа може отримати з Державного реєстру прав відповідний документ реєстраційної справи в електронній формі (пункти 56, 59 Порядку¹).

Враховуючи вищезазначене, порядок отримання інформації з Державного реєстру прав, зокрема, для адвокатів чітко визначений Порядком та Законом, відповідно до яких адвокати самостійно отримують інформацію з Реєстру.

МІН'ЮСТ ЗАБЕЗПЕЧИТЬ ОПРИЛЮДНЕННЯ НА ОФІЦІЙНИХ САЙТАХ НДУСЕ ВІДОМОСТЕЙ ПРО СТАН ЗАВАНТАЖЕНОСТІ ЕКСПЕРТНОЇ УСТАНОВИ ТА ЇЇ ВІДДІЛЕНЬ

У відкритому доступі розміщені дані про кількість експертів за напрямками діяльності в НДУСЕ, стан завантаженості експертів та кількість виконаних експертиз. Також відкрито інформацію щодо поточного стану виконання експертиз регіональними відділеннями інститутів¹.

Інформація про стан завантаженості інститутів судових експертиз є корисною для слідчих, адвокатів та осіб, які мають намір замовити експертизу та отримати результат у найкоротший строк.

«Відкриття інформації про стан завантаженості експертних установ знижує корупційну складову та прискорює отримання результатів. Новація вирішує проблему прозорості та передбачуваності роботи інститутів та знижує корупційну складову, — заявив заступник міністра юстиції з питань виконавчої служби Андрій Гайченко. — Тепер замовник, чи то слідчий, чи адвокат, може легко визначити, в який інститут йому краще звернутися для якнайшвидшого отримання результатів, в якій установі експерти за відповідним напрямом у да-

ний час вільні, в якій установі таких експертів найбільше».

Андрій Гайченко також повідомив, що Міністерство юстиції планує внести зміни в Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень з метою скасування вимог щодо необхідності дотримання зон регіонального обслуговування.

Відомості про стан завантаженості експертних установ доступні на сайтах установ:

- Київський науково-дослідний інститут судових експертиз;
- Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»;
- Дніпропетровський НДІ судових експертиз;
- Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України;
- Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України;
- Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України.

¹ Джерело: Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України. URL: minjust.gov.ua/news/ministry/andriy-gaychenko-vidkrittya-informatsii-pro-stan-zavantajenosti-ekspertnih-ustanov-znijue-koruptsiynu-skladovu-ta-priskoryue-otrimannya-rezultativ.

НА ЗАХИСТІ АДВОКАТУРИ: ЩОДО ЗАКОНОПРОЄКТУ № 5095 СТОСОВНО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ СТАЖ РОБОТИ СУДДЕЮ АБО ПОМІЧНИКІВ СУДДІВ ВІД ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ В АДВОКАТА

Руслан Надьон, адвокат, заступник голови Вищої ревізійної комісії адвокатури України, ветеран органів прокуратури України

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» за час своєї 10-річної дії продемонстрував на практиці свою користь для громадян, адвокатів, держави та суспільства. Вочевидь, зрозуміло, що завдяки профільному закону адвокатура України отримала право на розвиток, органи адвокатського самоврядування регіонів, такі як кваліфікаційно-дисциплінарні комісії, ради адвокатів областей, пройшли нелегкий шлях становлення, досягли стабільності й почали розвиток. Утворено матеріально-технічну базу (приміщення, обладнання), систематично проводяться заходи з підвищення кваліфікації адвокатів регіонів. З гордістю зазначаю, що адвокати різних регіонів займають посади на керівних посадах міністерств, відомств, обрані депутатами різних рівнів, керують містами та областями. Це — заслуги керівництва адвокатури України та самих адвокатів.

Немає сумнівів у тому, що одним із досягнень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є наявність мудрості законодавця щодо декларування у ст. 3 положень про те, що правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, профільний закон, інші законодавчі акти України. Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

З боку держави та її органів адвокатура очікує поваги та забезпечення рівності, дотримання змагальності сторін.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надає право набутти статус адвоката особі, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування тощо. Таким чином, принцип рівності для доступу до професії забезпечено.

Із загальнодоступних джерел автору стало відомо про те, що до Верховної Ради України внесено законопроект № 5095 про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо

звільнення осіб, які мають стаж роботи суддею або помічників суддів від проходження стажування в адвоката. Також стало відомо, що це питання прийнято до вивчення Комітетом з питань правової політики Верховної Ради України. Пропонується внести зміни до ст. 10 Закону шляхом включення до нього осіб, які на день звільнення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше 5 років або стаж роботи на посаді судді 1 рік.

Погодитись із запропонованим проектом змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» автор не може, зважаючи на величезну кількість різних факторів.

Помилковість напрямку мислення авторів цього законопроекту полягає у тому, що, на їх думку, судді та їх помічники мають «обізнаність з правничою професією та наявність знань і навичок», «володіння достатньою компетенцією та знаннями у сфері права» — і тому не потребують проходження стажування в адвоката для введення в професію.

Немає сумнівів у тому, що судді та їх помічники є фахівцями у галузі права високого ґатунку. Разом із цим

процес отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю має певний порядок, стадії, принципи. Це — складення кваліфікаційного іспиту, проходження стажування строком 6 місяців, оцінка якості стажування, отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Радою адвокатів України було прийнято Порядок проходження стажування, який попередньо було обговорено на місцях у спільноті адвокатів. Метою стажування є отримання практичних навичок, щоб стажист протягом пів року надав відповідь на запитання: «Чи готовий я стати адвокатом?»

З урахуванням особистої багаторічної прокурорсько-слідчої роботи в органах прокуратури Харківської області та 12-річного досвіду роботи адвокатом маю наголосити на своїй категоричній незгоді й стверджую, що робота адвоката — це важка праця, задля досягнення позитивного результату адвокату слід мати не тільки юридичний досвід, але й знайти в собі сили годинами чекати початку судових засідань у коридорах судів, бути свідком зловживанням правами прокурорів, слідчих та деяких суддів, реагувати на їх беззаконні дії і рішення, на їх кругову відомчу поруку по вертикалі, залишатися сам на сам із клієнтом та з його проблемами, крім цього, за власний рахунок забезпечувати свою діяльність, сплачувати кошти за оренду приміщення, комунальні платежі, перебувати у відрядженнях.

З огляду на вищенаведене, маю наголосити про свою категоричну незгоду із запропонованим зміна-

ми до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Стати адвокатом після складення кваліфікаційного іспиту є спробою приниження професії адвоката та появи неповаги до адвокатури України.

Дискримінаційність запропонованого законопроекту в тому, що фахівці у галузі права із багаторічним досвідом у роботі в органах прокуратури, слідчих підрозділах, СБУ повинні будуть проходити стажування — й тому з'явиться явна елітарність суддів та їх помічників перед ними і, як наслідок, запровадить складність у стосунках.

Крім іншого, стажування передбачає виконання стажистом програми стажування, за виконання якої звітує перед відповідною Радою адвокатів регіону керівник стажування, за розробленою методикою, платно, розмір якої затверджено Радою адвокатів регіону. Розмір внеску на проходження стажування визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України та витрат керівника стажування.

Підсумовуючи, автор висловлює занепокоєння внесенням законопроекту за № 5095, оцінює його як такий, що суперечить Конституції України, приписам Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», шкодить нормальній діяльності органів адвокатського самоврядування, підриває фінансово стабільну діяльність органів адвокатського самоврядування та є явно непрофесійним.

ПРАВА АДВОКАТІВ НА СВОБОДУ ДУМКИ ТА ВИСЛОВЛЮВАНЬ: ЗАХИСТ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Леонід Белкін,
адвокат

У Рекомендації від 25.10.2000 р. № R (2000) 21 Комітету міністрів Ради Європи державам — членам Ради Європи «Про свободу здійснення професії адвоката»¹ підкреслюється засаднича роль, яку адвокати і професійні об'єднання адвокатів відіграють у забезпеченні захисту прав людини й основоположних свобод, та наголошується на необхідності створення справедливої системи відправлення правосуддя, яка гарантує незалежність адвокатів у виконанні ними їхніх професійних функцій без будь-яких неналежних обмежень, впливу, змушення, тиску, погроз чи втручання, прямих чи непрямих, з боку будь-якої інстанції чи з будь-якої причини. Зокрема, у постанові ЄСПЛ від 26.04.91 р. у справі «Езелін (Ezelin) проти Франції»², скарга № 11800/85, п. 52, зазначено, що «Європейський Суд вважає, що спроба встановити справедливий баланс між правом на свободу вираження поглядів та професійною етикою адвоката

не повинна перешкоджати здійсненню такої свободи адвокатами, які через страх дисциплінарних санкцій можуть побоюватися висловлювати свої переконання». Отже, є актуальним дослідити правові позиції ЄСПЛ з приводу захисту прав адвокатів на свободу думки та висловлювань.

Знаковим у цьому сенсі є рішення від 21.03.02 р. ЄСПЛ у справі «Нікула (Nicula) проти Фінляндії»³, заява № 31611/96.

Заявник(ця), Анна Нікула, адвокат, у 1992 — 1993 роках виступала захисником у кримінальній справі, яка стосувалася ліквідації кількох компаній. Прокурор, котрий підтримував обвинувачення у цьому ж процесі, викликав як свідка особу, яка на стадії досудового розслідування справи разом із клієнтом Заявниці теж підозрювалася у вчиненні злочину. Навпаки, на думку Заявниці, для того щоб перешкодити обвинуваченому представити докази з цих питань, прокурор, у той же самий час, пред'явив сфабриковане звинувачення людині, яка могла б виступити свідком. Заявниця заперечила такі процесуальні дії прокурора й підготувала

заяву, в якій кваліфікувала тактику прокурора як таку, що має на меті неправомірне отримання доказів, наголосивши, що «таке навмисне зловживання правом на розсуд представника влади вкрай незвично в державі, яка керується принципом верховенства закону». Однак ці заперечення були відхилені міським судом, який слухав справу. За результатами розгляду справи клієнта пані Нікули було визнано винним.

Прокурор ініціював кримінальну справу проти Заявниці, обвинувачуючи її у вчиненні необережного наклепу. Прокурор наполягав, що твердження Заявниці у міському суді були образливі для нього, могли перешкодити виконанню ним службових обов'язків і негативно позначитися на його кар'єрі. Він посилався на свою довгу професійну діяльність на посаді

¹ Див. за посиланням: URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf.

² Див. за посиланням: URL: ovdinfo.org/sites/default/files/sud/sbornik.pdf.

³ Nicula v. Finland. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_042#Text; URL: mmdc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvencii/europ_practice48/.

прокурора, на те, що він обіймав відповідальну посаду в муніципальних органах, і на те, що він є головою місцевого відділення політичної партії. 22.08.94 р. апеляційний суд визнав Заявницю винною у вчиненні інкримінованого їй злочину. На пані Нікулу було накладено штраф, її також було зобов'язано відшкодувати заподіяну прокурору шкоду та сплатити судові витрати по справі. Заявниця та прокурор подали апеляції на зазначене рішення апеляційного суду. Верховний Суд підтвердив висновки щодо фактичних обставин справи, встановлених апеляційним судом, однак звільнив Заявницю від сплати штрафу, мотивуючи такий крок малозначністю скоєного нею злочину. Поряд із тим він підтвердив обов'язок пані Нікули сплатити судові витрати по справі та відшкодувати прокурору заподіяну йому шкоду.

Оцінюючи роль і статус адвоката загалом, ЄСПЛ наголосив, що особливий статус адвокатів ставить їх в центральне положення при здійсненні правосуддя як посередників між суспільством і судом. Такий стан пояснює звичайні обмеження поведінки членів Колегії адвокатів. Суди — гаранті правосуддя, чия роль є ключовою в державі, заснованій на верховенстві закону, — повинні користуватися довірою громадськості. Беручи до уваги ключову роль адвокатів у цій галузі, логічно очікувати, що вони будуть сприяти належному здійсненню правосуддя і тим самим підтримувати довіру суспільства в цій сфері (п. 45 Рішення).

Далі Суд нагадав, що ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року⁴ захищає не тільки зміст ідей та інформації, але також і форму, в якій вони були представлені. Зрозуміло, адвокати також мають право публічно коментувати процес відправлення правосуддя, проте їх критика при цьому не повинна переступати певних меж. У зв'язку з цим треба взяти до уваги необхідність дотримання правильного балансу між різними інтересами, які включають право громадськості отримувати інформацію з питань, пов'язаних з прийнятими судовими рішеннями; вимоги належного відправлення правосуддя і гідності професії юриста (п. 46 Рішення). Разом із тим Суд звернув увагу, що у цій справі немає необхідності розглядати проблеми меж публічної критики в контексті інтересів свободи преси або відкритої дискусії з питань, що становлять суспільний інтерес,

оскільки затвердження Заявниці проголошувалися не публічно, а в залі судового засідання.

Далі у Рішенні Суд зважає на те, що можливості сторони захисту вільно висловлювати свою позицію стосується також ст. 6 Конвенції щодо права обвинуваченої особи на справедливий судовий розгляд. Отже, принцип «рівності сторін» та інші міркування справедливості також є аргументами на користь вільних і навіть запеклих за напруженням дебатів сторін. Проте Суд попереджає, що свобода вираження думки адвоката захисту не може бути необмеженою (п. 49 Рішення).

Суд наголосив, що Заявниця за цією скаргою була засуджена за критику рішень прокурора, прийнятих ним як стороною у кримінальній справі, в якому Заявниця захищала одного з обвинувачених. Суд вказує на існуючі в різних державах-учасницях відмінності між роллю прокурора як опонента обвинуваченого і роллю судді. Ця різниця має забезпечувати **більш високий рівень захисту заяв, в яких обвинувачений критикує прокурора**, на відміну від усних нападок на суддю або на суд загалом (п. 50 Рішення).

На думку Суду, є очевидним, що Заявниця звинуватила прокурора Т. у протиправній поведінці, але ця критика була по суті направлена на стратегію звинувачення, обрану паном Т., тобто на два конкретних рішення, які прийняті ним ще до судового розгляду і які складали, як вона вважала, зловживанням правом на розсуд представника влади, що порушує службові обов'язки. Хоча деякі з використаних термінів були недоречними, її критика суворо обмежувалася виконанням обов'язків Т. як прокурора у справі проти клієнта Заявниці, що слід відрізняти від критики, спрямованої на загальні професійні та інші якості пана Т. У цьому процесуальному контексті **прокурор повинен був терпимо поставитися до суворої критики з боку Заявниці в її ролі адвоката захисту** (п. 51 Рішення).

Крім того, Суд зазначає, що твердження Заявниці **були представлені в залі суду**, на відміну від критики судді або прокурора, коли ця критика поширюється, наприклад, у засобах масової інформації (ЗМІ). Суд також не може погодитися з тим, що критика, висловлена Заявницею на адресу прокурора й носить процесуальний характер, являє собою особисту образу (на відміну, наприклад, від висловлювань, в яких адвокат описав думку судді як «смішну» або де адвокат

⁴ Далі за текстом — Конвенція.

стверджував, що прокурор склав проєкт обвинувального акта «в стані повного сп'яніння» (п. 52 Рішення). Крім того, немає жодних свідчень тому, що прокурор Т. просив головуєчого суддю відреагувати на критичні зауваження Заявниці якимось інакше, ніж шляхом прийняття рішення з процесуального протесту, висловленого стороною захисту. Дійсно, міський суд обмежився відхиленням цього протесту. Проте головуєчий суддя міг би, **за наявності підстав**, перервати виступ Заявниці й зробити їй зауваження навіть за відсутності відповідного прохання з боку прокурора. У зв'язку з цим Суд підкреслив роль судів і судді в такому веденні судового процесу, при якому забезпечується належна поведінку сторін і, найголовніше, справедливість судового розгляду, щоб не перевіряти в суді подальшої інстанції прийнятність тверджень однієї зі сторін в залі суду (п. 53 Рішення).

Вірно, далі зазначає Суд, що в результаті висунутого прокурором Т. приватного обвинувачення Заявниці була визнана винною лише в дифамації внаслідок недбалості. Настільки ж істотно й те, що Верховний Суд скасував цей вирок, вважаючи це дрібним правопорушенням. Навіть якщо накладений на неї штраф, таким чином, був знятий, залишався чинним покладений на неї обов'язок компенсувати збитки і судові витрати. Навіть у цьому випадку **загрозу постфактум перегляду критичних зауважень адвоката на адресу іншої сторони в кримінальній справі — якої, поза всяким сумнівом, слід визнати прокурора, — важко узгодити з обов'язком адвоката захисту завзято відстоювати інтереси свого клієнта**. Звідси впливає, що оцінку відповідності та корисності доводів захисту слід, при належному нагляді з боку суддів, надати головним чином самим адвокатам, **не піддаючи їх потенційному «стримуючому ефекту»** навіть порівняно незначного кримінального покарання або зобов'язання компенсувати завдані нею збитки або понесені судові витрати (п. 54 Рішення).

Отже, **тільки у виняткових випадках обмеження свободи вираження думки адвоката захисту** — навіть у вигляді м'якої кримінальної санкції — має бути прийнято як необхідне в демократичному суспільстві. З погляду Суду такі «виняткові обставини» не були представлені і, таким чином, обмеження на свободу вираження поглядів пані Нікули не відповідає вимозі «нагальній суспільній потребі». За таких обставин Суд

доходить висновку, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції, що виразилося в тому, що рішення Верховного Суду, в якому він підтримав обвинувальний вирок щодо заявниці та зобов'язав її виплатити компенсацію збитків і судові витрати, не було пропорційно законній меті, яку переслідувало втручання (пп. 54, 55 Рішення). Отже, мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

У рішенні Великої Палати ЄСПЛ від 23.04.15 р. у справі «**Моріс (Morice) проти Франції**»⁵ (заява № 29369/10) Суд також установив порушення ст. 10 Конвенції.

Справа стосувалася засудження адвоката за співучасть у поширенні дифамації про слідчих суддів, які були відсторонені від розгляду справи про смерть судді Бернарда Борреля, у зв'язку із зауваженнями, які адвокат зробив у пресі. Велика Палата визнала, зокрема, що пан Моріс висловив оціночні судження, які містили необхідну фактичну базу. Його зауваження не вийшли за межі права, гарантованого ст. 10 Конвенції, і вони становили предмет суспільного інтересу, а саме — функціонування судової системи та розгляд справи Борреля. ЄСПЛ вирішив, що адвокат може захищати інтереси клієнта за допомогою ЗМІ.

Адвокат Олів'є Моріс (Заявник) представляв у кримінальному процесі потерпілу — дружину убитого судді Бернарда Борреля — пані Боррель. Під час захисту адвокату потрапила в руки касета з відеозаписом у конверті, на якому був напис рукою судді М., адресований прокурору у справі. З чого впливає порушення з боку судді принципу неупередженості. Крім того, касета не була залучена до справи як доказ.

Адвокат звернувся до Генеральної інспекції служби правосуддя зі скаргою на суддю, а також дав інтерв'ю журналістам газети «Le Monde» про зміст цієї скарги, допускаючи критичні твердження щодо судді М. Крім того, у статті згадувалося дисциплінарне провадження щодо судді М. в іншій справі у зв'язку із зникненням із неї файлів. За це незабаром адвокат був визнаний винним у кримінальній справі «про образу державного службовця». При цьому Заявник, який в обох випадках був адвокатом цивільних сторін, які критикували роботу судді М., був засуджений саме за скаргою судді М. Отже, професійний конфлікт перейшов в особистий, оскільки суддя М. звернулася у внутрішньодержавні суди з вимогою компенсації збитків, що впливав зі злочину, у вчиненні якого

⁵ Morice v. France. URL: precedent.in.ua/2016/12/09/moris-proty-frantsiyi/; URL: khpg.org/1431638048.

вона звинуватила Заявника. І в умовах цього конфлікту у склад колегії суду касаційної інстанції входив суддя Ж. М., який свого часу висловлював публічну підтримку судді М., яка була стороною касаційного провадження.

Розглядаючи справу «Моріс проти Франції», ЄСПЛ засвідчив порушення ст. 6 § 1 Конвенції (право на справедливий суд), оскільки визнав обґрунтованими та об'єктивно виправданими побоювання адвоката щодо того, що сама присутність судді Ж. М. у складі колегії касаційної інстанції ставить під сумнів неупередженість суду.

Визнаючи порушення ст. 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), Суд прислухався до доводів адвоката про його право захищати клієнта, у тому числі за допомогою преси. Суд урахував прямий зв'язок між твердженнями адвоката і завданнями захисту пані Боррель, а також те, що критиці піддавалася суддя, яка вже не вела справу. Був врахований публічний інтерес до справи.

ЄСПЛ вказав на те, що адвокати не тотожні журналістам у цих питаннях, оскільки адвокати залучені в процес правосуддя, та є його «внутрішніми» свідками, на відміну від журналістів, які бачать процес із боку. Суд визнав, що судження адвоката носили оціночний характер, але все одно повинні були мати доказову основу. І такі докази в адвоката були, а тому твердження заявника не вводило громадськість в оману. **Адвокат повинен мати можливість звертати увагу громадськості на недоліки правосуддя.**

Доцільно навести деякі висловлювання ЄСПЛ у цьому дуже об'ємному рішенні.

Зокрема, у пп. 132 — 135 рішення зазначено: «Специфічний статус адвокатів **надає їм центральне місце в процедурі здійснення правосуддя** у ролі посередників між громадськістю і судами. Тому вони грають ключову роль у забезпеченні того, щоб суди, чия місія є фундаментальною у державі, що базується на принципі верховенства права, неодмінно користувалися довірою громадськості. Однак, щоб громадськість зберігала впевненість у здійсненні правосуддя, **члени суспільства повинні вірити в здатність представників юридичної професії забезпечувати ефективне представництво їх інтересів.** Ця особлива роль адвокатів як незалежних професіоналів при здійсненні правосуддя тягне за собою низку обов'язків, особливо в тому, що стосується їхньої поведінки. Хоча адвокати

підлягають обмеженням, пов'язаним з їх професійною поведінкою, яка повинні бути обачною, чесною і гідною, **вони також користуються винятковими правами і привілеями**, які можуть бути різними в різних юрисдикціях, але серед яких зазвичай є певна частка терпимості до доводів, які використовуються в суді. Отже, свобода вираження поглядів застосовується також і до адвокатів. Вона включає в себе не тільки суть висловлених ідей та інформації, але й форму їх вираження. Отже, **адвокати мають право, зокрема, коментувати на публіці процес правосуддя**, якщо тільки їх критика не виходить за дозволені рамки. Ці рамки обумовлені звичайними обмеженнями, які застосовуються до поведінки членів адвокатської колегії та які сприяють захисту судової системи від невинуватих і необґрунтованих нападів, які можуть бути обумовлені виключно бажанням або наміром забезпечити, щоб судові дебати здійснювалися через засоби масової інформації, або зведенням рахунків із суддями, які ведуть певну справу. Питання свободи вираження поглядів пов'язане з незалежністю юридичної професії, яка має ключове значення для ефективного функціонування справедливого здійснення правосуддя. **Тільки у виняткових випадках** обмеження свободи адвоката висловлювати свою думку, навіть через застосування м'якого кримінального покарання, може вважатися необхідним в демократичному суспільстві.

Погоджуючись, що твердження Заявника носять оціночний характер, ЄСПЛ зауважив, що й оціночні судження повинні ґрунтуватися на об'єктивних фактах. Зокрема, щодо цієї справи ЄСПЛ установив, що Заявник діяв як адвокат у двох резонансних справах, в яких суддя М. була слідчим суддею. В обох зазначених справах заявник домігся від апеляційних судів висновків про те, що під час провадження у справі існували недоліки, що призвело до вилучення справ у судді М. У контексті першої справи, відомої як справа «Саєнтологія», Заявник додатково домігся постанови про те, що відповідальність за помилки у функціонуванні судової системи має нести французька держава. Суд також вважає, що використані заявником висловлювання **мали досить тісний зв'язок з фактичними обставинами справи**, тому його зауваження не могли розглядатися як такі, що вводять в оману або як безпричинні нападки. У зв'язку з цим Суд повторює, що свобода вираження поглядів «застосовується не тільки до «інформації»

або «ідей», які приймаються прихильно або вважаються необразливими, чи ставлення до яких байдуже, але також до тих, що викликають образу, обурення або викликають занепокоєння». Також використання «саркастичного тону» в коментарі на адресу судді **не є несумісним** з положеннями ст. 10 Конвенції (пп. 160 — 161 Рішення). Крім того, хоча висловлювання заявника явно несли негативне забарвлення, слід зазначити, що, незважаючи на їх дещо ворожий характер і серйозність, ключове питання полягає в тому, що висловлювання стосувалися проведення судового слідства, що є питанням, яке представляло суспільний інтерес, залишаючи, таким чином, мало можливостей для обмеження свободи вираження поглядів. Разом із тим адвокат повинен мати можливість привернути увагу громадськості до потенційних недоліків судової системи і судова система може виграти від конструктивної критики (п. 167 Рішення).

Таким чином, ЄСПЛ захистив право адвокатів на публічну критику судів та суддів, але у певних межах, які слугують для підтримки авторитету правосуддя. Ключовим у цих оцінках повинна бути наявність фактичної бази.

Окремо слід зазначити, що у цьому рішенні ЄСПЛ побічно торкнувся проблеми неупередженості суддів. Зокрема, Суд у п. 66 Рішення зазначив таке: «Відзначивши, що Заявник не мав можливості вимагати відсторонення судді, **оскільки перед слуханням він не був повідомлений про зміну в складі суду**, який мав розглядати його касаційну скаргу, і що провадження у справі в основному велося в письмовій формі, Палата ЄСПЛ розглянула скаргу стосовно об'єктивної неупередженості. Палата зазначила, що суддя Ж. М., один із суддів, який засідав у складі суддів кримінального підрозділу касаційного суду, які виносили рішення за скаргами судді М. і заявника, що впливали з спору між ними, за дев'ять років до цього **публічно висловив підтримку і продемонстрував свою довіру** судді М.

у зв'язку з іншою справою, в якій вона була слідчим суддею, а заявник діяв від імені цивільної сторони. Беручи до уваги факти, можна говорити про явне протистояння між заявником і суддею М., як у справі, в якій суддя М. отримала підтримку судді Ж. М., так і у справі, в якій суддя Ж. М. засідав у складі палати касаційного суду. Ба більше, підтримка судді Ж. М. була виражена в офіційному і досить загальному контексті на загальних зборах суддів Паризького суду вищої інстанції. Палата встановила, що була порушена ст. 6 § 1 Конвенції, **оскільки виникли серйозні сумніви щодо неупередженості касаційного суду, і побоювання заявника в цьому відношенні могли вважатися об'єктивно виправданими.**

Крім того, ЄСПЛ відхилив аргумент влади держави-відповідача про те, що присутність судді Ж. М. в розширеному складі суду, який включав 10 суддів, не є вирішальним для питання про об'єктивну неупередженість відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки, на думку Суду, з огляду на секретний характер наради суддів у нарадчій кімнаті, неможливо встановити точний вплив судді Ж. М. у цьому випадку. З урахуванням контексту викладеного, неупередженість цього суду могла бути піддана щирого сумніву.

Таким чином, з приводу сумнівів у неупередженості суддів (підстав для відводу суддів) ЄСПЛ висловився, що:

а) раптова зміна судді чи складу колегии суддів, коли виникає сумнів в упередженості суддів, є неприйнятною, оскільки сторони не встигають заявити обґрунтований відвід;

б) неправомірним є підхід, коли відхиляються заяви про відвід, подані з приводу публічних висловлювань судді чи з приводу його участі у прийнятті рішення в іншій справі;

в) неправомірним є підхід, коли відхиляються заяви про відвід одному з членів колегии суддів із мотивів, що суддів у колегии декілька.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛЮТИЙ – БЕРЕЗЕНЬ 2021 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом лютого до Комітету надійшло **10 звернень** про порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Комітет підготував **12 відповідей** на ці та попередні звернення, **одну** з яких було надіслано правоохоронним органам.

25 лютого 2021 року відбулось засідання Комітету, яке було присвячено детальному обговоренню трьох звернень про порушення професійних прав адвокатів. Зокрема, Комітет розглянув звернення, в якому повідомляється про грубе ототожнення Громадською спілкою «Українська асоціація футболу» адвоката з клієнтом. Комітетом встановлено, що УАФ було здійснено спробу притягнути адвоката до дисциплінарної відповідальності відповідним рішенням КДК УАФ. Комітет детально дослідив вищезазначені обставини та підготував звернення Президенту УАФ з роз'ясненням положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та вимогою припинити втручання в адвокатську діяльність.

На засіданні також було сформовано Робочу групу Комітету для підготовки пропозицій щодо розробки модулю дистанційної роботи адвокатів в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування eCase (eCase).

ЗВІТ

КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ
АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НААУ

Комітет презентував **звіт про діяльність за 2020 рік**, зі змістом якого можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/uzlFJYP.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

18 лютого 2021 року у приміщенні Ради адвокатів Хмельницької області відбувся тренінг на тему «Конфлікт інтересів: соціально-психологічний зміст».

У ролі тренера виступила **Олександра Лебідь**, член Комітету з питань адвокатської етики. Завдяки участі у тренінгу адвокати Хмельниччини отримали унікальну можливість по-новому поглянути на проблему конфліктів. Учасники тренінгу в легкій та доступній формі з'ясували, внаслідок яких психологічних процесів і закономірностей виникає конфлікт інтересів у діяльності адвоката.

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Комітет презентував звіт про діяльність за 2020 рік. У звіті представлено інформацію про основні здобутки та результати діяльності Комітету у 2020 році.

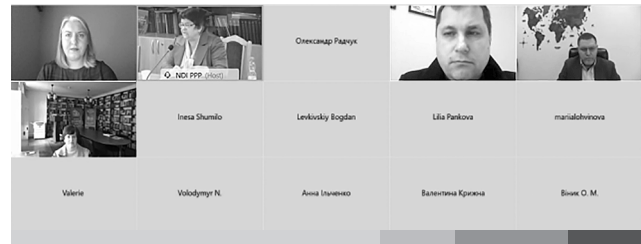
Зокрема, у 2020 році за ініціативою Комітету було проведено 4 заходи. Серед них: прес-брифінг на тему: «Актуальні міжнародно-правові виклики перед Україною»; вебінар: «Онлайн-робота адвоката в 2020: нові регулювання та практика»; круглі столи: «Фахове обговорення правових проблем необхідної оборони в Україні»; «Держава проти зелених інвесторів: виникнення спорів та перспективи їх вирішення».

Детальніше зі звітом про діяльність Комітету можна ознайомитись за посиланням: [URL:surl.li/ncrz](https://url.li/ncrz).

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

Комітет підготував бюлетень (Інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права) за IV квартал 2020 року.

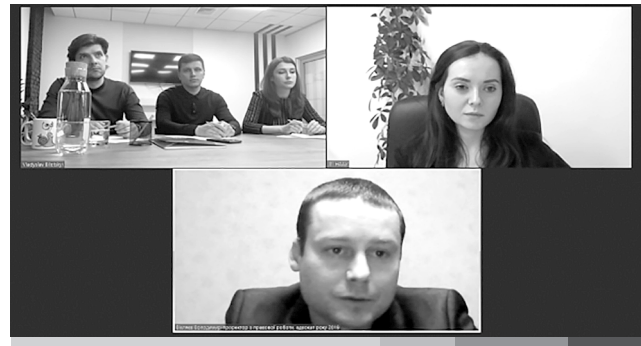
Перегляд бюлетеню за посиланням: [URL:goo.su/4K3r](https://goo.su/4K3r).

4 березня 2021 року представниці Комітету **Лариса Гретченко, Світлана Савицька та Тетяна Водоп'ян** взяли участь у круглому столі НДІ приватного права і підприємництва ім. Академіка Ф. Г. Бурчака НАПНУ, присвяченому обговоренню Концепції оновлення Цивільного кодексу України. Адвокати долучилися до обговорення теми — *Доцільність доповнення Цивільного кодексу України книгою 7 «Сімейне право» та книгою 8 «Міжнародне приватне право».*

КОМІТЕТ З АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

4 березня 2021 року відбулося засідання Комітету, під час якого обговорили план діяльності Комітету на II квартал 2021 року.

Голова Комітету **Владислав Білоцький** запропонував провести круглий стіл з корпусом суддів, представниками правоохоронних органів на тему: «Зловживання сторонами своїми правами». Крім того, під час засідання обговорювалося: проведення заходів, навчальних курсів та інших навчальних програм, написання статей.

КОМІТЕТ ПО НАБЛИЖЕННЮ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Голова Комітету **Олександр Дульський** дав інтерв'ю для інтернет-видання «Закон і Бізнес».

Коли ми переступаємо поріг ВАКС, то потрапляємо до ще одного підрозділу НАБУ.

Адвокат може встати та покинути залу суду, якщо для нього чи його клієнта немає місця в тісному приміщенні. Такі дії не є підставою для притягнення адвоката до відповідальності. В інтерв'ю «ЗіБ» голова комітету по наближенню системи адвокатури України до європейських правових стандартів у складі НААУ Олександр ДУЛЬСЬКИЙ розповів, як правники відстоювали своє право на тимчасове робоче місце. Також він розказав про поширені види порушень прав людини у Вищому антикорупційному суді і про те, що може виправити ситуацію.

Матеріал опубліковано у виданні «Закон і Бізнес» та на сайті НААУ.

Матеріал опубліковано у виданні «Закон і Бізнес» та на сайті НААУ.

25 січня 2021 року відбулося засідання Комітету, на якому обговорювалися питання щодо діяльності останнього.

На початку лютого Голова Комітету **Олександр Дульський** відбув у відрядження у м. Алмати з метою: — ознайомлення з системою адвокатури Республіки Казахстан; — зустрічі з керівництвом Алматинської колегії адвокатів; — налагодження співпраці в питаннях захисту прав людини відповідно до високіх стандартів адвокатської діяльності.

«Є виправдувальні вироки, вони є і за них борються адвокати усієї республіки, нещодавно знайома колега виправдала сімох обвинувачених, яких звільнили з-під варті негайно в залі суду. Каже, було показово, але важливо, що це не виняток.

Суддів за останні десять років по декілька разів не переоцінювали, не переатестовували, добросеречно

не перевіряли, та в принципі міжнародні експерти їх не чіпали, що порівняно з Україною є певною ознакою незалежності суддів та їх здатності без страху приймати рішення не завжди на користь гілок влади.

У колег своя історія з одержавленням адвокатури Мін'юстом, подальшим установленням квот представництва для конференцій та ускладненнями в виборчих питаннях, централізованим допуском до професії — видачею ліцензій єдиним органом та судовою процедурою їх позбавлення.

Адвокатів відносно небагато, тобто мало, близько 5000 на 18 мільйонів населення. Для прикладу, в Україні, де кількість населення приблизно вдвічі більша, в середньому 60000 адвокатів, що в 12 разів перевищує цей показник для Республіки Казахстан. Один адвокат на 3600 осіб населення Казахстану. Погано це чи добре, думки розходяться.

У найбільшій за кількістю адвокатів регіональній колегії — Алматинській колегії адвокатів — обліковується близько 900 адвокатів, водночас у Києві близько 6000.

При цьому на своєму балансі Алматинський орган адвокатського самоврядування має велике фасадне приміщення для розміщення Президії та ще понад 15 приміщень юридичних консультацій по всьому місту. Все — власність місцевої адвокатури.

На мій погляд, адвокатам непросто, адже Казахстан не є членом Ради Європи, отже, ніякої Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ніяких рішень ЄСПЛ з клітками і скляними кабінами, наручниками і затриманнями без зазначення підстав, умовами попереднього ув'язнення, пропущеними строками та справедливими сатисфакціями.

Специфіка КПК Республіки Казахстан, менталітету та релігії відіграють свою роль у створенні середовища, в якому адвокат здійснює свою професійну діяльність, захищаючи від обвинувачення» — розповів про адвокатуру Казахстану Олександр Дульський.

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У лютому Комітет презентував звіт про діяльність у 2020 році.

Посилання: URL: cutt.ly/czbc7DP.

24 лютого 2021 року голова Комітету **Ганна Колесник** взяла участь у робочій зустрічі Голови НААУ, РАУ **Лідії Ізовітової** з Головою моніторингової місії ООН з прав людини в Україні **Матільдою Богнер**.

Провідною темою зустрічі стали якість надання правової допомоги, в тому числі у системі БПД, порушення права на захист та судовий розгляд тощо у ході кримінальних проваджень, пов'язаних з конфліктом на Сході.

Адвокат Ганна Колесник під час зустрічі звернула увагу на те, що в системі БПД існує непрозорий і непропорційний розподіл доручень між адвокатами. Доказом цього є те, що в резонансних справах проти високопосадовців або великих бізнесменів також призначаються безоплатні адвокати.

За лютий-березень 2021 року відбулося 3 засідання Комітету, на яких планувалася діяльність останнього, було здійснено аналіз останніх законопроектів та заплановано круглі столи на березень. Крім того, **18 лютого** відбулося засідання Секції захисту персональних даних, на якому Голова Секції **Оксана Полотнянко** звернула увагу колег на останні зміни у сфері захисту персональних даних та здійснила аналіз судової практики 2020 року з цього питання. Особливу увагу було приділено новому додатку «Дія» та його особливостям.

2 березня 2021 року Голова секції захисту прав людини в кримінальному процесі Комітету **Сергій Лисак** взяв участь у серії спільних з Національною школою суддів України вебінарів на теми: «Правомірність

штрафів за порушення правил карантину: що потрібно знати адвокату» та «Новітні реалії суспільних відносин в умовах COVID-19: обмеження, встановлені державою, та права людини під час карантину».

4 березня 2021 року на семінарі підвищення кваліфікації суддів Голова секції відновного правосуддя Комітету **Ігор Світличний** провів інтерактивну лекцію на тему: «Особливості захисту адвокатами осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, в тому числі у випадках спеціального досудового та судового провадження. Особливості судового розгляду клопотань за участю адвокатів за призначенням».

4 березня 2021 року Голова секції відновного правосуддя Комітету **Ігор Світличний** провів лекцію для школярів на тему: «Що робити, якщо мене шантажують надісланими раніше фото чи відео?». Під час заходу обговорювалося питання захисту сторінок у соціальних мережах від кіберзлочинців. Наприкінці

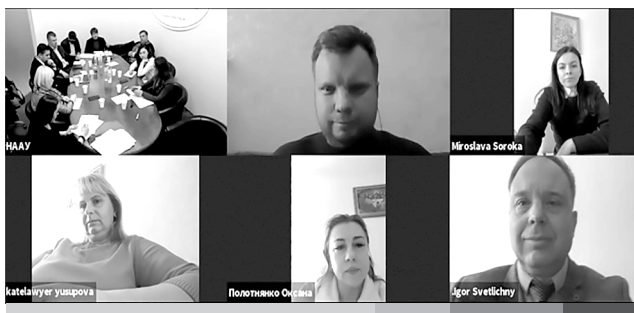
заходу він зазначив, що «головне для неповнолітніх — це вчасно звернутися по допомогу до дорослих та не продовжувати взаємодію з кривдниками».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

12 лютого Комітет провів перше засідання у 2021 році. На порядку денному засідання було винесено питання звіту про діяльність Комітету за 2020 рік, а також план роботи Комітету на 2021 рік.

Учасники засідання обговорили проєкт Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні.

«Ми підтримали ініціативу щодо фізичної безбар'єрності для осіб з інвалідністю. НААУ і надалі буде працювати в цій царині і стоятиме на захисті осіб з інвалідністю», — наголосив Валентин Гвоздій.

Проект урядового документа можна переглянути тут. Роботу над Стратегією координує міжвідомча робоча група Кабінету Міністрів з розроблення проєкту Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні під головуванням Міністра розвитку громад та територій. До групи входять 11 міністрів, низка народних депутатів, представники Офісу Президента України, державних органів влади, Національного інституту стратегічних досліджень, громадськість та експерти. Завданням цієї групи є загальна координація процесу, підготовка пропозицій, розгляд та погодження проєкту Стратегії.

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Голова Комітету підготувала низку публікацій щодо особливостей надання стоматологічної допомоги дітям в одній із клінік м. Рівне.

Ірина Сенюта підготувала коментарі, в яких вкотре загострила увагу читачів до прав людини у сфері охорони здоров'я, до людяності та професіоналізму. Кожен медичний працівник повинен пам'ятати про

повагу до прав людини при виконанні професійних обов'язків, а також про те, що дитина не є об'єктом, у неї низка прав, які залежно від віку вона реалізує за допомогою батьків.

Автор розкрила у публікаціях окремі нормативні аспекти прав дитини та її батьків чи інших законних представників. Детальніше ознайомитись із коментарем для **Інформаційного агентства Advokat Post** можна за посиланням: URL: cutt.ly/QzlipsG.

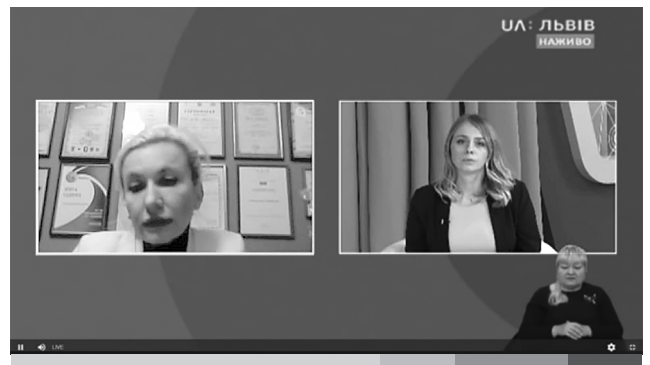
Детальніше ознайомитись із коментарем для **«Четверта Влада»** можна за посиланням: URL: cutt.ly/JzlidhM.

Детальніше ознайомитись із коментарем для **«Рівненські новини»** можна за посиланням: URL: cutt.ly/mzligJO.

Голова Комітету взяла участь у проєкті «Сьогодні. Головне» на Суспільному ТВ.

Тематикою спілкування стала професійна етика і деонтологія у сфері охорони здоров'я, інформаційним приводом — надання стоматологічної допомоги в м. Рівне дітям лікарем-стоматологом.

Ірина Сенюта підкреслила, що в Оттавській декларації прав дитини-пацієнта (1998) гарантовано право

на гідність пацієнта. До дитини-пацієнта слід постійно ставитись з тактовністю та розумінням, з повагою до її гідності та приватності.

Відео можна переглянути за посиланням: URL: cutt.ly/OzliEc6.

Член Комітету Лариса Гретченко підготувала відео-інтерв'ю для консультативного пункту парламенту дітей м. Кропивницького на тему «Право на охорону здоров'я: що важливо знати підліткам?». З-поміж питань, які цікавили учнівську молодь, було: хто відповідальний за охорону здоров'я дітей,

які гарантії медичного обслуговування неповнолітніх в умовах реформи, чи є юридичні важелі впливу на заборону вживання товарів, що шкодять здоров'ю, законодавчі заходи до дорослих, які залучають дітей до протиправної діяльності: пияцтва, жебрацтва, азартних ігор?

25 лютого 2021 року член Комітету Вікторія Валах взяла участь у ток-шоу «Прожектор 2.0» на 7-му телеканалі. Темою обговорення була «Операція «Вакцинація». Covishield вже в Україні». Основна теза виступу Вікторії Валах — вакцинація є **добро-вільною**.

Повний відеозапис ток-шоу можна переглянути за посиланням: [URL:cutt.ly/RzliQsL](https://cutt.ly/RzliQsL).

Комітет відвітував за 2020 рік. Перегляд звіту: [URL:cutt.ly/Tzlkqjs](https://cutt.ly/Tzlkqjs).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Комітетом підготовлено звіт про діяльність Комітету за 2020 рік. Протягом минулого року за ініціативою Комітету було проведено ряд заходів, зокрема: Meet-up «Доступ до юридичної професії: чи рівні

можливості?», презентацію навчально-методичного курсу «Гендерна рівність та права жінок» (у партнерстві з Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем»), Public Talk «Гендерна рівність в юридичній професії: міф чи реальність?».

Детальніше зі звітом про діяльність Комітету можна ознайомитись за посиланням: [URL:surl.li/ncrk](https://surl.li/ncrk).

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

У рамках діяльності Комітету заступником Голови Комітету Юрієм Бауманом підготовлено огляд судової практики ВС щодо застосування глави 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» та провокації вчинення злочину. У виданні проаналізовано 100 актуальних правових позицій Верховного Суду, що стосуються питань правової регламентації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та провокації вчинення злочину.

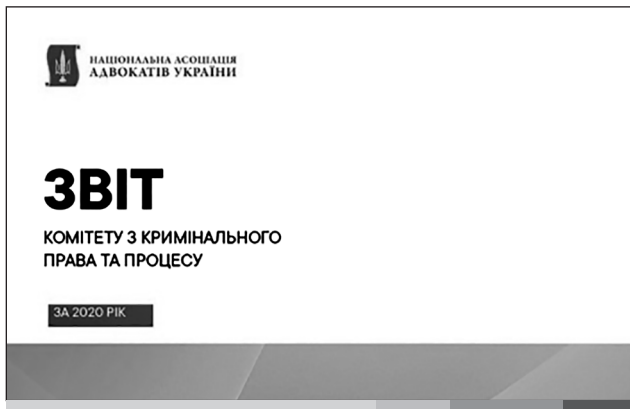
Детальніше з оглядом можна ознайомитися за **посиланням**: [URL:surl.li/mowi](https://surl.li/mowi).

Комітет презентував звіт про діяльність Комітету у 2020 році. У звіті представлено інформацію про

основні здобутки та результати діяльності Комітету у 2020 році.

Детальніше зі звітом про діяльність Комітету можна ознайомитись за посиланням: [URL:surl.li/ncrf](https://surl.li/ncrf).

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

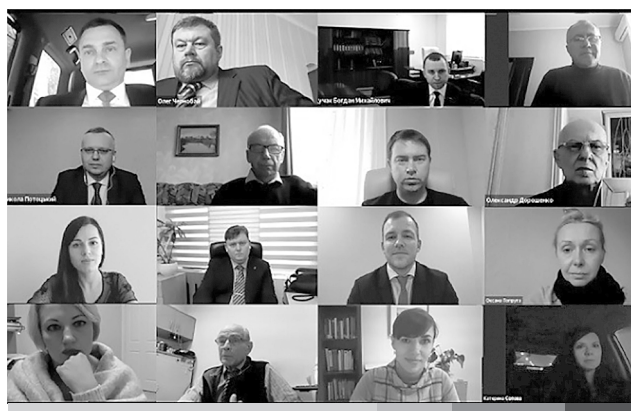
Комітет презентував звіт про роботу у 2020 році. Минулого року члени Комітету активно працювали над підготовкою наукових публікацій та дайджестів законодавчих новин, судової практики. Пріоритетним напрямком роботи Комітету у 2020 році було здійснення правового аналізу 6 проєктів Закону України.

Із повним звітом Комітету з цивільного права та процесу можна ознайомитися за посиланням: [URL:goo.su/4k3U](https://goo.su/4k3U).

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

2021 рік має стати роком початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності. До такого висновку дійшли учасники круглого столу,

що відбувся в НААУ за ініціативою Комітету. Модератором заходу став Голова Комітету, адвокат **Микола Потоцький**.

Із вітальним словом до учасників звернувся заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**, який зазначив, що створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності є важливим етапом сучасної судової реформи, спрямованим на вдосконалення функціонування судової системи в цілому, а також системи захисту прав інтелектуальної власності. Деталі обговорення: [URL:goo.su/4K43](https://goo.su/4K43).

У НААУ відбувся перший **IP-breakfast** на тему: **«Квадрат Малевича vs Прості геометричні форми. Захист творів образотворчого мистецтва»** 24 лютого 2021 року.

Учасники та експерти у сфері інтелектуальної власності: **Ірина Городецька** (член Комітету, адвокат, керівник юридичного департаменту радіогрупи «ТАВР МЕДІА»), **Катерина Сопова** (к. ю. н. патентна повірена, судова експертка, голова Правління НАПА) та **Ганна Прохорова** (адвокат, радник «Матинга IP», член

Комітету) розібрали на прикладах творів образотворчого мистецтва всі винятки авторських прав та доктрини, які обмежують авторсько-правову охорону. Перегляд відеозапису сніданку: URL:goo.su/4k47.

Комітет відзвітував за 2020 рік. Перегляд звіту: URL:goo.su/4k45.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРІВ

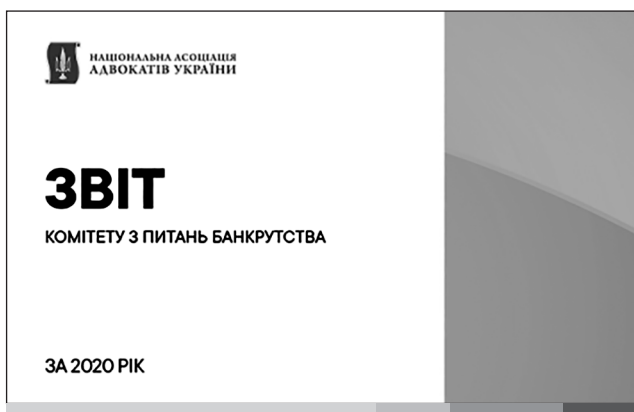
16 лютого 2021 року в НААУ за ініціативою Комітету спільно з Радою бізнес-омбудсмена відбулась онлайн-зустріч на тему: «Чи завжди співпраця з недобросовісними контрагентами свідчить про проблеми у відносинах з державою?». Модератором заходу став **Олександр Світличний**, адвокат, член Комітету. Як спікери участь узяли інспектори Ради бізнес-омбудсмена **Тетяна Херувімова та Володимир Забудський**.

За результатами обговорення інспектори виокремили основні інструменти та процеси, які підприємство може використовувати й запроваджувати, аби здійснювати ефективний моніторинг потенційних та поточних контрагентів із точки зору безпечної співпраці.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

Комітет відзвітував про свою діяльність за 2020 рік.

Ознайомитися детальніше зі звітом Комітету з питань банкрутства, що діє в складі НААУ, можна за посиланням: URL:bitly.su/Qjnr.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

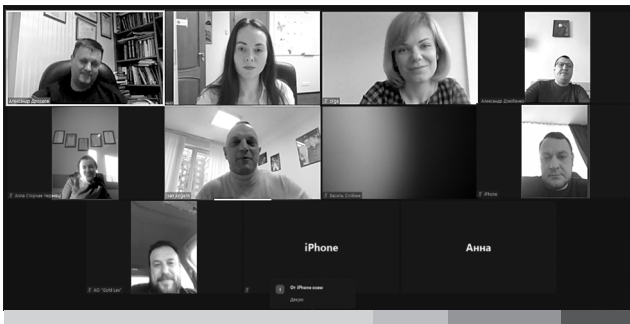
23 лютого 2021 року в НААУ відбулося відкрите засідання, присвячене обговоренню податкових змін 2021 року. Модераторами та спікерами заходу виступили: Голова Комітету **Яків Воронін** та заступниця Голови Комітету **Ірина Кальницька**.

Під час заходу доповідачі проаналізували вплив доведення контролюючими органами наявності вини та умислу в діях платників податків та положення законодавства, що додатково захищають платників податків. Прокоментували нові норми, що регулюють відповідальність контролюючих органів. Також адвокати приділили окрему увагу нормам Податкового кодексу України, які дозволяють їх множинне трактування. І наостанок обговорили контрзаходи адвокатів під час податкових перевірок платників акцизного податку та суб'єктів господарювання, які здійснюють зберігання пального для власних потреб.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

23 лютого 2021 року відбулося **онлайн-засідання Комітету**. Під час засідання було здійснено аналіз проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги дітей та осіб з інвалідністю та підвищення якості її надання» у ча-

стині доповнення Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (реєстр. № 2704 від 28.12.2019 р.) та прийнято рішення, що цей законопроект порушує основоположні принципи здійснення адвокатської діяльності, закладені в Конституції України, Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та низці інших нормативно-правових актів. Саме тому члени Комітету планують ініціювати звернення до законодавчих органів державної влади з метою недопущення прийняття законопроекту № 2704.

Крім того, на засіданні піднімалося питання забезпечення реального і рівного доступу до адвокатів осіб, які проживають в Україні та підпорядковані її юрисдикції. З цього приводу було прийнято рішення направити звернення до Голови НААУ, РАУ з пропозицією ініціювати законопроект, який буде покликаний усунути суперечності між положеннями ст. 50 КПК України та п. 2 ч. 2 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та гарантувати ефективну процедуру для реального і рівного доступу до адвокатів, а також удосконалення порядку фіксації відмови від адвоката.

Також члени Комітету вирішили направити звернення до КМУ та Міністерства юстиції щодо невідкладного внесення змін до постанови КМУ від 17.09.2014 р., якою затверджено Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, і Методичку обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, адже внаслідок неузгодження низки підвідомчих правових актів відбулося порушення принципу гарантованого державного фінансування у сфері надання БПД та позбавлення права на оплату послуг.

Голова Комітету **Олександр Дроздов** взяв участь у Всеукраїнському форумі «Україна 30. Розвиток правосуддя», що проходив з 1 по 3 березня.

КОМІТЕТ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

24 лютого 2021 року Голова Комітету **Віолета Федчишина** взяла участь в обговоренні презентації Моніторингового звіту за 2020 рік щодо ефективності законодавства у сфері судово-експертної діяльності.

Захід було організовано Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України.

Під час фахових дискусій, зокрема, було обговорено проблематику: розмежування термінів «експерт» та «судовий експерт», відокремлення поняття «експерт з питань права» від терміна «судовий експерт»; визначення «суб'єкта судово-експертної діяльності»; державне регулювання судово-експертної діяльності; визначення граничних термінів проведення судових експертиз; вирівнювання повноважень приватних

і державних судових експертів та збільшення рівня конкуренції між ними; відповідальності судового експерта та запровадження механізму страхування відповідальності судового експерта; створення умов для самоврядування судових експертів.

КОМІТЕТ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Незважаючи на всі труднощі у 2020 році, Комітет активно працював з метою виявлення, аналізу та врахування потреб адвокатів (помічників адвокатів, стажистів) під час реалізації законодавчо визначеного обов'язку підвищення їх професійного рівня.

ЗВІТ

КОМІТЕТУ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

ЗА 2020 РІК

Під керівництвом адвоката **Олени Сибільової** члени Комітету організували та провели більш ніж 30 заходів із підвищення кваліфікації адвокатів усіх областей України.

Про всі події детальніше можна дізнатися у звіті Комітету за посиланням: URL: cutt.ly/azbvMSe.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Комітет презентував звіт за 2020 рік.

ЗВІТ

КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

ЗА 2020 РІК

Так, Комітет долучився до організації 6 заходів для адвокатів, серед яких: Meet-up «Доступ до юридичної професії: чи рівні можливості?», Public Talk «Гендерна рівність в юридичній професії: міф чи реальність?», прес-брифінг на тему: «Актуальні міжнародно-правові виклики перед Україною», онлайн-обговорення «ЄФВВ 2020: висновки на майбутнє».

Детальніше зі звітом можна ознайомитися за посиланням URL: surl.li/ncss.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

19 лютого 2021 року відбулася перша зустріч із представниками суддівського корпусу з метою популяризації правових знань у галузі аграрних та земельних правовідносин.

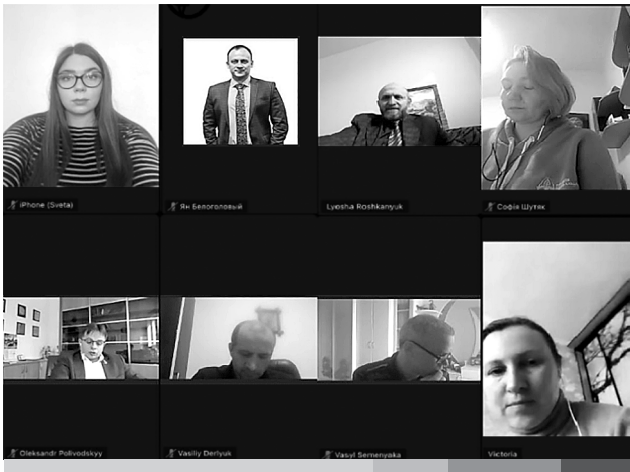
Іван Міщенко, суддя Судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду виступив із доповіддю на тему: «Аспекти касаційних фільтрів Верховного Суду під час подання касаційних скарг, у тому числі і в земельних спорах».

Під час виступу **Іван Міщенко** зосередив увагу на змінах до процесуального законодавства. Ці зміни встановили касаційні фільтри, яких необхідно дотримуватися під час подання касаційних скарг. Завдяки практичним кейсам було зосереджено увагу на необхідності врахування процесуальних вимог із метою подання правильно оформленої касаційної скарги. До того ж суддя розповів про важливість пошуку схожої за принципами застосування норм права судової практики для належного обґрунтування касаційних скарг.

26 лютого відбулося засідання Комітету, під час якого обговорили план діяльності Комітету на II квартал 2021 року.

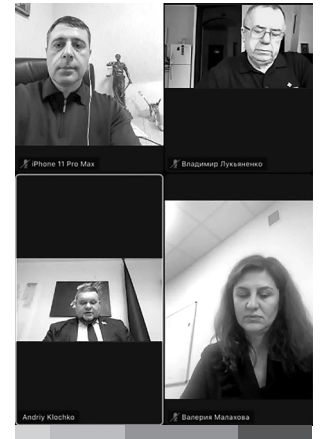

Крім того, під час засідання обговорювалося: підсумки зустрічі з суддею ВС Міщенко, хід підготовки методичних рекомендацій, підготовка проєктів експертних думок тощо.

КОМІТЕТ З БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

24 лютого 2021 року члени Комітету взяли участь у круглому столі на тему: «Впровадження ескроу-рахунків та проектного фінансування житлового будівництва». Захід було організовано Комітетом ВРУ з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. Окрім представників НААУ, участь у заході узяли народні депутати України, представники банківської сфери, забудовники. Під час заходу обговорювалися актуальні питання щодо введення в дію нового механізму проектного фінансування житлового будівництва та ескроу-рахунків.

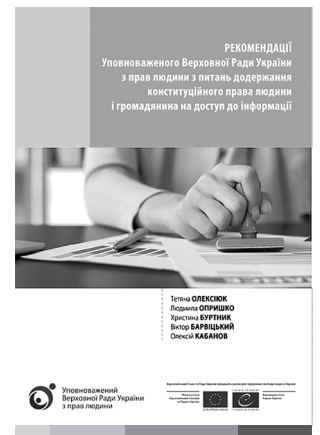
9 березня 2021 року в НААУ відбулося планове засідання Комітету, під час якого члени Комітету обговорили проведення у квітні круглого столу. Крім того, Голова Комітету **Олег Поваляєв** звернув увагу колег на необхідність проведення аналізу останніх законопроектів у галузі будівельного права, а заступник Голови Комітету **Олег Курчин** закликав присутніх до написання наукових статей за сферою діяльності Комітету.

КОМІТЕТ З МЕДІА- ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

Представники Комітету **Людмила Опришко** та **Тетяна Олексіюк** долучилися до розробки посібника «Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації».

Перегляд посібника:
URL: cutt.ly/pzb3PIY.

Комітет презентував звіт про діяльність у 2020 році. Комітет розпочав свою роботу 14 квітня

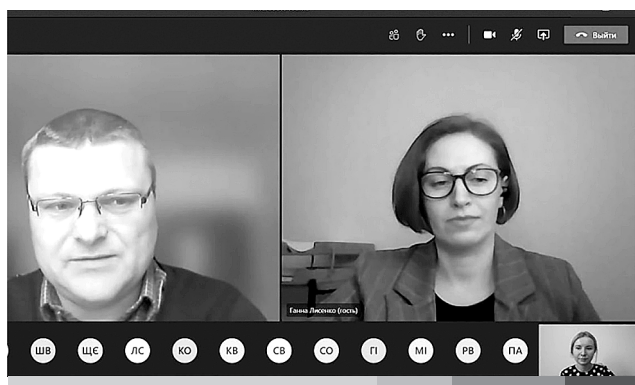

2020 року та активно працював протягом року. Зокрема, члени Комітету брали участь в онлайн-тренінгах, вебінарах для адвокатів, круглих столах, виборчих проєктах Ради Європи в Україні та ГО «Платформа прав людини», протягом вересня проводили серію вебінарів — «Головне про місцеві вибори 2020» та інші заходи.

Із повним звітом Комітету можна ознайомитися за посиланням: URL: goo.su/4k4B.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

11 лютого 2021 року Голова Комітету **Вікторія Полицук** та члени Комітету **Ганна Лисенко** та **Дмитро Сіроха** спільно провели лекцію для студентів НАУКМА на тему: «Нагляд та контроль у сфері праці».

24 лютого 2021 року члени Комітету провели на базі ВША захід на тему: «Перевірки Держпраці».

3 березня 2021 року члени Комітету провели **онлайн-засідання**. Під час засідання адвокати обговорили свої поточні справи, розподілили відповідальних за підготовку Бюлетеня Комітету, дайджесту судової практики та практики ЄСПЛ. Крім того, члени Комітету запланували провести круглий стіл на тему: «Тенденції судового розгляду трудових спорів»; вебінари на тему: «Юрисдикція трудових спорів», «Трудовий захист прав військовослужбовців»; курси на тему: «Трудовий фріланс», «Праця іноземних громадян», «Колективні переговори та спори», а також марафон вебінарів Держпраці.

КОМІТЕТ З ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

17 лютого 2021 року член Комітету **Олександр Черних** взяв участь у форумі громадської підтримки проєвропейських правових реформ, що проводиться

Асоціацією вчених — внутрішньо переміщених осіб щодо недопустимості скасування Господарського кодексу України.

24 лютого 2021 року Заступником Голови Комітету було призначено адвоката з великим досвідом **Олександра Черних**.

Голова Комітету **Ганна Осетинська** взяла участь у **Всеукраїнському форумі «Україна 30. Розвиток правосуддя»**, що проходив з 1 по 3 березня.

У березні Комітет презентував звіт діяльності за 2020 рік. У звіті представлено інформацію про основні здобутки та результати діяльності Комітету з господарського права та процесу у 2020 році.

Детальніше про діяльність Комітету можна дізнатися у звіті Комітету за посиланням: URL: cutt.ly/mzbb7ik.

9 березня 2021 року Заступник Голови Комітету **Олександр Черних** взяв участь у робочій сесії проєкту ForesightVA2030.

ForesightVA2030 — проєкт Міністерства цифрової трансформації, який спрямований на створення єди-

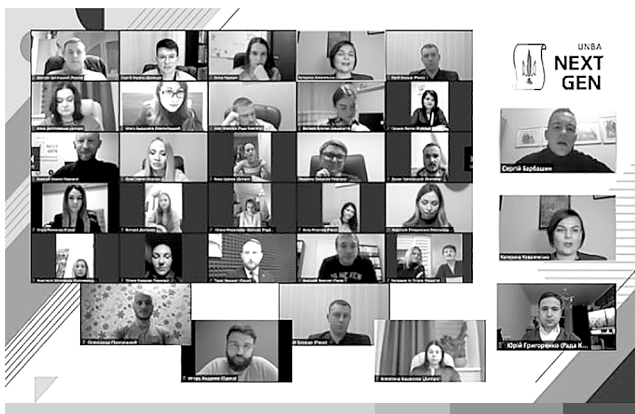
ного бачення та стратегії розвитку віртуальних активів в Україні та проєкт є міжнародно визнаною методикою розробки державних стратегій та застосовується в багатьох країнах. За підтримки Посольства Швейцарії розпочато його реалізацію за участю народних депутатів, керівників Національного банку України, міністерств, бізнес-середовища та фахівців.

У 2020 році НААУ подано важливі зауваження до законопроєктів з розвитку віртуальних активів, фінансових послуг, імплементації євродиректив в галузі банківського та фінансового права, які були враховані при розробці та забезпечили структурований та системний підхід до втілення нових правових інститутів.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

У 2021 році молодіжний комітет планує активну співпрацю з молодими юристами та старійшинами адвокатури. Про ці та інші напрямки роботи говорили на онлайн-засіданні UNBA NextGen 17 лютого 2021 року. Модерували захід Голова NextGen **Сергій Барбашин** та його заступник **Катерина Ковалевська**.

На початку засідання відбулося знайомство з но-

вим складом Ради Комітету та регіональними представниками UNBA NEXTGEN.

Під час зустрічі кожен учасник мав можливість презентувати план діяльності на наступне півріччя, а також поділився новими ідеями, які сприятимуть поширенню інформації про NEXTGEN та залученню нових членів адвокатської спільноти до активної роботи комітету.

Серед наданих пропозицій — знімання відеопривітань та інтерв'ю з видатними адвокатами, підготовка й проведення заходів щодо підвищення рівня професійної англійської мови, організація неформальних заходів між регіонами та ін.

19 лютого 2021 року в Херсонському державному університеті за участю регіонального представництва UNBA NextGen Херсон спільно з Радою адвокатів Херсонської області із залученням телеканалу «Херсонський південь» відбулася зустріч зі студентами.

На зустрічі були присутні: Голова Ради адвокатів Херсонської області — **Інна Мокіна**, керівництво університету та регіональні представники **Юлія Сергет**, **Володимир Сергет** та **Ігор Мокін**.

Студентам було презентовано молодіжний комі-

тет, розкрито напрямки його діяльності та переваги для студентів. Також було досягнуто домовленості з університетом на майбутню співпрацю, в рамках якої адвокатами будуть проводитися практичні заняття та майстер-класи для студентів. А також було озвучено про можливість проходження практики на базі АО «Мокін&Діяментович», АО «Сергет та Партнери», АО «Константа», АО «Таврія лекс».

Наприкінці зустрічі студентам були вручені інформаційні брошури. У матеріалі розміщено інформацію про Національну асоціацію адвокатів України та молодіжний комітет UNBA NextGen.

19 лютого 2021 року член Ради UNBA NextGen **Алла Філатова** спільно з іншими членами комітету, зокрема адвокатом **Олександром Скідановою**,

в рамках напрямку «In Young We Trust» взяли участь як судді у Національній олімпіаді з консультування клієнтів, організованої Асоціацією юридичних клінік України.

У місті Остріг конкурс зібрав талановитих студентів юридичних клінік зі всієї України, які змагались за звання бути кращими у вирішенні практичних правових кейсів та консультування клієнтів англійською мовою. Заходи відбулися на базі Національного університету «Острозька академія».

Молодіжний комітет розширюється та створює нові регіональні представництва. NextGen відтепер і в Полтавській області!

Молодіжний комітет із радістю презентує вашій увазі ще один регіон, де розпочинає свою роботу представництво комітету!

Розпорядженням Голови НААУ було створено регіональне представництво UNBA NextGen у Полтавській області.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ РОЗШИРЮЄТЬСЯ ТА СТВОРЮЄ НОВІ РЕГІОНАЛЬНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА. «NEXTGEN» ВІДТЕПЕР І В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ!

Молоді адвокати, якщо ви прагнете вдосконалюватися самі чи допомогати розвиватися іншим, хочете долучитися до участі в діяльності регіонального представництва «UNBA NextGen» у Полтавській області, то ласкаво просимо до нашої команди!

ІННА КИСЛИЧЕНКО
регіональний представник UNBA NextGen у Полтавській області

Полтавське представництво під керівництвом адвоката **Інни Кисличенко** — це платформа, спрямована на забезпечення якісного, прогресивного, ефективного та сталого розвитку адвокатури України. Це право-

захисне співтовариство створене для навчання й обміну досвідом, професійного спілкування і формування спільноти однодумців із метою підвищення кваліфікації представників правничої професії та утвердження адвокатської діяльності.

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

У лютому Комітет презентував **звіт про свою діяльність** у 2020 році. Незважаючи на карантинні обмеження, Комітет у співпраці з Центром досліджень адвокатури і права провів дві художні виставки, організував проведення Першого всеукраїнського поетичного конкурсу серед адвокатів «Адвокатська ліра», у межах конкурсу відбулися два творчі вечори. Про всі події детальніше можна дізнатися у звіті Комітету за посиланням: URL: cutt.ly/hzbnzax.

18 лютого 2021 року відбулося засідання Комітету, на якому було прийнято рішення провести Перший всеукраїнський конкурс прози серед адвокатів «Особистий погляд».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

11 лютого 2021 року відбувся круглий стіл на тему: **«Законодавчі новації оренди державного майна: практичні аспекти»**. Захід відбувся за підтримки представників Фонду державного майна України.

Під час заходу представники РВ ФДМУ розповіли про особливості правового регулювання процедури укладання договорів оренди державного майна відповідно до норм оновленого законодавства, особливості та нюанси продовження строку дії таких договорів, правила передачі майна в оренду через

аукціон та без нього, а також порядок проведення аукціону. Зокрема, спікери зазначили, що на сьогоднішні поточні орендарі опинилися в ситуації, коли старий порядок уже не працює, а новий, хоч і був прийнятий, функціонує не повною мірою. Через це орендодавці державного й комунального майна не в змозі приймати рішення щодо довгострокового продовження старих договорів оренди. Саме тому адвокатам, що працюють у цій сфері, необхідно розуміти всю процедуру продовження вже наявних договорів оренди для мінімізації можливих ризиків у подальшому. Крім того, експерти проаналізували типові помилки під час оформлення електронних документів для участі в аукціонах.

4 березня 2021 року Голова Комітету **Олександр Задорожний** разом із членом Комітету **Анатолієм Ко-**

струбою взяли участь у круглому столі НДІ приватного права і підприємництва ім. Академіка Ф. Г. Бурчака НАПНУ, присвяченому обговоренню Концепції оновлення Цивільного кодексу України.

Під час виступу було звернено увагу на недосконалості чинного законодавства і Концепції оновлення Цивільного кодексу України в частині правового регулювання приватизаційних та інвестиційних правовідносин і відповідно запропоновано шляхи подолання таких вад законодавства.

За результатами обговорення планується укласти наукову записку та надіслати її першому заступнику Голови Верховної Ради України Руслану Стефанчуку.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

НААУ ТА ОФІС ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙ UKRAINEINVEST ПІДПИСАЛИ МЕМОРАНДУМ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО

Документ підписали Голова НААУ **Лідія Ізовітова** та Виконавчий директор UkraineInvest **Сергій Цівкач**.

Повний текст Меморандуму опублікований на сайті НААУ.

У зустрічі в НААУ також взяли участь Голова Комітету з питань захисту прав бізнесу та інвесторів **Сергій Хильченко** та його заступник **Олександр Світличний**, Голова Комітету з інвестиційних питань та приватизації **Олександр Задорожний**, керівник Управління з правових питань та регуляторної політики UkraineInvest

Євген Шакоцько, керівник Управління з міжнародних відносин та комунікацій **Олена Гітлянська**. У ході розмови було обговорено питання судового захисту прав

інвесторів, юридичного супроводження бізнесу, загальні питання судової реформи та доступу до правосуддя.

Ініціатором співпраці між НААУ та UkraineInvest став Комітет з питань захисту прав бізнесу та інвесторів, що діє в складі НААУ. Координацію співпраці він здійснюватиме спільно з Комітетом з інвестиційних питань та приватизації.

Відповідно до Меморандуму сторони домовилися про спільні зусилля для вдосконалення чинної законодавчої бази та формування ефективної інвестиційної політики на засадах законності та верховенства права. Зокрема, профільні комітети НААУ будуть залучені до експертної оцінки та розробки проєктів нормативно-правових і регуляторних актів у сферах, що належить до предмета відання UkraineInvest. Зі свого боку, Офіс із залучення та підтримки інвестицій надаватиме НААУ план підготовки таких проєктів, а також інформуватиме про майбутні заходи.

НААУ та UkraineInvest також сприятимуть одна одній в організації та проведенні вебінарів, онлайн-виступів, конференцій, семінарів, круглих столів та інших публічних заходів. У разі потреби UkraineInvest запрошує представників НААУ для участі у засіданнях колегії UkraineInvest та інших офіційних заходах. Аналогічно, НААУ залучатиме представників нового урядового партнера до заходів, організованих Асоціацією.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА СПІЛЬНО З КОМІТЕТОМ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОМІТЕТОМ ІЗ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ НААУ

Комітетами здійснено **правовий аналіз проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування системи інституційного догляду та виховання дітей» реєстр. № 3587 від 03.06.20 р.**

НААУ вважає, що законопроект підлягає доопрацюванню. Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (ст. 166 СК України). Держава має вживати заходів щодо зміни ставлення батьків до виховання дитини (дітей), поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням батьками батьківських обов'язків. *Запропоновані зміни до ст. 164 Сімейного кодексу України виключають мож-*

ливість проведення дієвих заходів для зміни ставлення батьків до виховання дитини (дітей). Також запропоновані законодавцем зміни не відповідають практиці ЄСПЛ та правовим висновкам Верховного Суду.

У зв'язку з вищевикладеним НААУ вважає, що запропоновані зміни до Сімейного кодексу України щодо зменшення строків для підстав позбавлення батьківських прав, а також включення додаткових підстав жодним чином не відповідають захисту прав та інтересів дітей, у тому числі на виховання дітей у сімейних формах, а тому вважає їх неприпустимими. Такі зміни носять процесуальний характер, а отже, не можуть бути внесені до Сімейного кодексу України, який є законодавчим актом матеріального права.

Більш детально із науково-практичним висновком можна ознайомитися за посиланням: URL: goo.su/4k4F.

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Представники НААУ взяли участь у засіданні робочої групи з питань реформування кримінальної юстиції у складі Комісії з правової реформи при Президентові України.

У ході засідання було обговорено проєкт змін до Кримінального процесуального кодексу, який передбачає суттєве розширення повноважень прокурорів та слідчих.

З боку НААУ у заході взяли участь Голова Комітету з кримінального права і процесу Анжеліка Моїсеєва, заступник Голови Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Євген Солодко.

КОМІТЕТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ

15 лютого 2021 року у НААУ за ініціативою Комітету з адміністративного права та процесу й Комітету з питань захисту бізнесу та інвесторів відбувся **круглий стіл** на тему: «Проблемні питання, які виникають під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності в період дії карантину».

Участь у заході взяли Голова Комітету з адміністративного права та процесу **Юрій Бауман**, член Комітету з питань захисту бізнесу та інвесторів **Олександр Світличний**, народний депутат України VII, VIII скликань, член Комітету з адміністративного права та процесу **Оксана Продан**, інспектор Ради бізнес-омбудсмена **Владислав Жабський**, директор Департаменту правового забезпечення ДРС **Олександр Барбелюк**, суддя Київського окружного адміністративного суду **Вікторія Лисенко**.

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, КОМІТЕТ СІМЕЙНОГО ПРАВА, КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Голова Комітету захисту прав людини **Ганна Колесник**, Заступник Голови Комітету з сімейного права **Лариса Гретченко** та Голова Комітету з питань захисту осіб з інвалідністю **Олександр Вознюк** взяли участь у засіданні Керівного комітету проєкту Ради Європи «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні»: оцінка та пріоритети на майбутнє **26 лютого 2021 року**.

Основною метою заходу було проінформувати про результати діяльності проєкту за 2020 рік, затвердити план дій на залишковий період його імплементації, обговорити можливі подальші спільні дії у сфері соціальних прав людини в Україні.

Після завершення основної частини партнери проєкту високо оцінили співпрацю у 2020 році та поділилися коментарями стосовно пріоритетів роботи на 2021 рік.

Проєкт Ради Європи «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні» впроваджується протягом двох років починаючи з 1 серпня 2019 року, у сфері розвитку та захисту соціальних прав людей, а саме прав людей з інвалідністю (ст. 15 Європейської соціальної хартії (Хартія), прав осіб літнього віку (ст. 23 Хартії) та прав дітей (ст. 7 та 17 Хартії).

ПРАВО НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Олександр Чеботарьов,
адвокат, член Комітету з питань верховенства права
Національної асоціації адвокатів України

Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України¹.

У цій статті зупинимося на практиці Верховного Суду (далі — ВС) щодо забезпечення права на захист в кримінальному провадженні.

1. Підтвердження повноважень адвоката в кримінальному провадженні.

Висновок суду: відповідно до чинного національного законодавства повноваження адвоката у кримінальному провадженні слід вважати належним чином підтвердженими, якщо захисник до свідчення про право на зайняття адвокатською діяльністю надав хоча б один із документів, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК, а саме: або ордер, виданий відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», або договір із захисником, або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (*постанова Об'єднаної палати ККС у складі ВС від 18.11.19 р., справа № 648/3629/17*).

2. Проведення слідчого експерименту без залучення підозрюваного та захисника.

Висновок суду: згідно з ч. 3 ст. 240 КПК до участі у слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник.

Як убачається з приписів цієї статті, залучення осіб як учасників слідчого експерименту є правом, а не обов'язком слідчого, а отже, саме останнім приймається рішення із зазначеного питання.

Крім того, наведене узгоджується з правовою позицією, викладеною у постанові ККС у складі ВС від 10.07.18 р. (справа № 387/1088/16-к, провадження № 51-2752км18), згідно з якою проведення таких слідчих дій, як допит свідків, слідчі експерименти, призначення експертизи, не потребує обов'язкової участі підозрюваного, якщо інше не визначено слідчим (*постанова ВС від 11.03.20 р., справа № 149/745/14*).

3. Мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Висновок суду: із матеріалів кримінального провадження вбачається, що засуджений є громадянином Грузії, не володіє українською мовою, тому судами було залучено у кримінальному провадженні перекладачів, які забезпечували засудженому усний переклад ходу судових засідань.

Той факт, що засуджений не отримав перекладу вироку грузинською мовою, безсумнівно, вказує на те, що він фактично не ознайомився зі змістом та не розумів суті ухваленого щодо нього місцевим судом судового рішення (*постанова ВС від 12.12.19 р., справа № 755/323/17*).

4. Обов'язок суду встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні при застосуванні ч. 3 ст. 349 КПК.

¹ Далі за текстом — КПК.

Висновок суду: відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. Однак ця норма не звільняє суд від обов'язку встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні та визначені ст. 91 КПК. Тобто законодавець зобов'язує суд установити всі обставини, що мають значення для кримінального провадження, а ст. 349 КПК лише визначає обсяг та порядок дослідження доказів на підтвердження цих обставин (*постанова ВС від 22.03.18 р., справа № 521/11693/16-к*).

5. Конфіденційне спілкування.

Висновок суду: як видно з матеріалів кримінального провадження, клопотання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції було заявлене стороною обвинувачення. При цьому прокурор висловив прохання про проведення судового розгляду за дистанційною участю іншого учасника судового розгляду — обвинуваченого.

Слушними є доводи засудженого про порушення його права на захист. Зокрема, з відеозапису судового засідання видно, що захисник був у залі судових засідань, тобто засуджений не мав можливості на конфіденційне спілкування із своїм захисником, однак його думки з цього питання суд не з'ясував (*постанова ВС від 16.02.21 р., справа № 287/638/19*).

6. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження під час апеляційного оскарження вироку суду першої інстанції.

Висновок суду: колегія суддів звертає увагу на правила ч. 4 ст. 395 КПК, згідно з якими протягом строку апеляційного оскарження учасникам судового провадження за їх клопотанням суд зобов'язаний надати можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження.

Таким чином, неознайомлення засудженого з матеріалами кримінального провадження в повному обсязі та за наявності про це відповідного клопотання засудженого призвело до порушення його права на захист. Адже він фактично був позбавлений можливості належним чином підготуватися до апеляційного перегляду, обґрунтувати свої вимоги в доповненнях до апеляційної скарги, опираючись на матеріали справи (*постанова ВС від 14.05.20 р., справа № 636/1215/16-к*).

7. Видалення із зали судових засідань.

Висновок суду: необґрунтованими є посилання на порушення права на захист засудженого у зв'язку з видаленням його із зали судових засідань, що було зроблено на виконання вимог ст. 330 КПК, яка передбачає видалення із зали судового засідання обвинуваченого, який порушував порядок у залі судового засідання або не підкорявся розпорядженням головуючого у судовому засіданні і був попереджений про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено із зали судового засідання. Крім того, інтереси засудженого після видалення із зали судових засідань у судовому засіданні представляв адвокат, а тому в цьому випадку є безпідставним твердження про порушення права на захист (*постанова ВС від 02.12.20 р., справа № 738/2153/18*).

8. Обов'язкова участь захисника.

Висновок суду: з матеріалів справи вбачається, що засуджений на обліку у лікаря психіатра не знаходиться, однак з 1994 року перебуває на «Д»-обліку в обласному наркологічному диспансері. Діагноз: розлад психіки і поведінки внаслідок вживання опіоїдів, синдром залежності.

Проте колегія суддів вважає, що лише наявність зазначеного діагнозу у засудженого, за відсутності підтвердження експертним шляхом нездатності особи повною мірою реалізувати свої права внаслідок психічних чи фізичних вад, що є результатом вживання опіоїдів, не є такою обставиною, що вимагає обов'язкову участь захисника в аспекті п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК (*постанова ВС від 30.01.20 р., справа № 489/1080/18*).

9. Обов'язковий виклик обвинуваченого в судові засідання для участі в апеляційному розгляді.

Висновок суду: засуджений подав клопотання від 10, 15, 30 липня 2019 року, в яких просив забезпечити його участь у судовому розгляді.

Однак апеляційний суд не взяв до уваги приписи ч. 4 ст. 401 КПК, яка має імперативний характер, належно не перевіrivши, чи підлягав засуджений обов'язковому виклику в судові засідання для участі в апеляційному розгляді, внаслідок чого не забезпечив участь засудженого, який утримувався під вартою, в апеляційному розгляді, хоча той заявляв про це клопотання. Наведене є порушенням права засудженого на захист — право брати особисту участь в апеляційному розгляді (*постанова ВС від 28.05.20 р., справа № 500/5161/15-к*).

10. Право підозрюваного, обвинуваченого на отримання копій процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє.

Висновок суду: як убачається з матеріалів справи, засуджена є уродженкою та громадянкою Республіки Молдова, не вивчала та належним чином не володіє українською мовою.

Разом із тим, попри наявність труднощів розуміння засудженою української мови, без уваги суду залишилось невиконання органом досудового розслідування вимог закону про вручення обвинуваченій копій процесуальних документів по суті обвинувачення у перекладі російською мовою, якою засуджена вільно володіє, про що вона заявляла у судовому засіданні та у клопотанні, що є порушенням її права на захист (*постанова ВС від 20.11.19 р., справа № 517/35/18*).

11. Заміна захисника, призначеного в порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правову допомогу».

Висновок суду: до касаційної скарги засуджений долучив клопотання про заміну захисника, призначеного йому згідно із Законом України від 02.06.11 р. «Про безоплатну правову допомогу».

Суд зауважує, що КПК не передбачено можливості проводити судом заміну чи відсторонення адвоката, призначеного відповідним Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, за виключенням питання відводу захисника в порядку ст. 78 КПК.

Отже, процедура заміни захисника в цьому випадку регулюється положеннями Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та відноситься до компетенції відповідних Центрив з надання безоплатної вторинної правової допомоги (*ухвала ВС від 18.03.20 р., справа № 727/3753/19*).

12. Незабезпечення судом участі перекладача за умови відсутності клопотання про його залучення.

Висновок суду: забезпечення участі перекладача здійснюється залежно від стадії кримінального провадження слідчим, прокурором або судом, за умови використання заінтересованою особою наданого їй права на ініціювання залучення перекладача, та наявності для цього передбачених законом підстав.

Відповідно до ст. 22 ч. 6, ст. 26 ч. 3 КПК суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, лише створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків і вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами.

Засуджений не вказував про необхідність залучення перекладача у вказаному кримінальному провадженні, у судів не було об'єктивних підстав для залучення перекладача за власною ініціативою (*постанова ВС від 31.05.18 р., справа № 328/3292/16-к*).

13. Підтримання захисником апеляційної скарги прокурора за умови узгодження з підзахисним такої позиції.

Висновок суду: захисником було прийнято узгоджену позицію із своїм підзахисним погодитися з доводами апеляційної скарги прокурора щодо неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність та просити суд задовольнити апеляційну скаргу прокурора.

У цьому провадженні не вбачається порушення права обвинуваченого на захист, оскільки зазначена позиція була узгоджена між захисником та його клієнтом, що не є порушенням норм права в розумінні ст. 46, 47 КПК та вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і «Правил адвокатської етики» (*постанова ВС від 17.01.19 р., справа № 373/1265/17*).

14. Неефективний захист.

Висновок суду: у судових дебатах захисник зазначив, що йому важко висловити свою думку з приводу винуватості чи невинуватості клієнта, оскільки останнього немає в засіданні. Також просив, що якщо суд в нарадчій кімнаті дійде висновку про винуватість клієнта у вчиненні інкримінованих злочинів, призначити покарання із застосуванням ст. 75 КК України.

Також захисник не зустрівся із клієнтом протягом досудового слідства та судового розгляду справи, не узгоджував з ним лінію захисту від обвинувачення, не вживав жодних заходів, направлених на захист обвинуваченого, не заявляв жодного клопотання під час досудового та судового слідства, фактично не здійснював захист від обвинувачення за вчинення, в тому числі й особливо тяжкого злочину.

Наведене є істотним порушенням кримінального процесуального закону, порушенням права на захист, що перешкодило суду ухвалити законне й обґрунтоване судове рішення (*постанова ВС від 13.06.19 р., справа № 607/9498/16-к*).

Ця стаття містить основні висновки ВС щодо правового питання, яке виникло під час розгляду справи. Для правильного розуміння правового висновку ВС необхідно детально ознайомитися з повним текстом рішення.

СПЕЦИФІКА СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПОРІВНЯНО З ЦИВІЛЬНИМИ

Ганна Гаро, адвокат, сімейний медіатор, к. ю. н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», лектор ВША НААУ

Лариса Гретченко, адвокат, медіатор, заступник Голови Комітету з сімейного права НААУ, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, тренер курсу програми Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини»

У 2020 році НААУ за ініціативою Комітету з сімейного права організувала онлайн-дискусію на тему: «Скасування Сімейного кодексу України. За чи проти?» Викликано це було тим, що влітку з'явилася інформація про появу в «Плані законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік» питання про внесення змін до Цивільного кодексу, зокрема перенесення до Цивільного кодексу України¹ положень Сімейного кодексу України², окремих положень Господарського кодексу України, Кодексу законів про працю України, Житлового кодексу Української РСР, Закону України «Про міжнародне приватне право».

Нагадаємо, що проект ЦК 1996 року включав 8 книг та містив не лише сімейне, а й міжнародне приватне право. Головною метою була систематизація всього комплексу відносин, що визначають статус приватної особи. На той час перемогла ідея роздільної кодифікації та було прийнято окремі Сімейний і Цивільний кодекси.

Автор проекту СК З. В. Ромовська зауважила: «Прийняття СК — це перемога в законотворенні, яка має різноманітний прояв. Ми вирвалися на магістральний шлях розвитку власної правничої ідеології, джерелами якої є звичаї, традиції українського народу, українська культура, українська правнича наука <...>. У цьому контексті СК є доказом нашої інтеграції в європейську систему загальнолюдських цінностей»³.

У цій статті ми наведемо можливі аргументи на підтвердження переваг виокремлення СК як особливого джерела регулювання сімейних правовідносин.

Багато відомих науковців здійснили теоретико-правовий аналіз цього питання (Т. В. Бондар «Сімейне право в системі права України»⁴, З. В. Ромовська «Сімейний кодекс України: науково-практичний

коментар»⁵, Р. О. Стефанчук «Проблема кодифікації сімейного права в Україні»⁶, Є. О. Харитоновна «Науково-практичний коментар до сімейного кодексу України»⁷ та ін.).

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Далі за текстом — СК.

³ Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. URL: www.twirpx.com/file/1896617/.

⁴ Бондар Т. В. Сімейне право в системі права України. Приватне право. 2013. № 1. URL: cutt.ly/tgmDhju.

⁵ Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. URL: www.twirpx.com/file/1896617/.

⁶ Стефанчук Р. О. Проблеми реформування та кодифікації сімейного законодавства в Україні. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 4. URL: cutt.ly/ygmS0uo.

⁷ Харитоновна Є. О. Науково-практичний коментар до сімейного кодексу України. URL: cutt.ly/CgmDrRc.

Так, О. М. Нечаєва слушно зауважує, що сімейне право тяжіє до права звичаєвого та відповідає всім вимогам, що їх висувають до самостійної галузі. Крім того, предмет сімейно-правового регулювання визначається не тільки в сімейному законодавстві, а й у своїй основі містить усі притаманні для сімейно-правових відносин ознаки; ядро сімейно-правових відносин складає духовність, моральні основи людської поведінки; методи регулювання сімейних та громадських правовідносин (імперативно-диспозитивні) мають лише зовнішню, сугубо формальну схожість, а в регулюванні сімейних правовідносин, що вже виникли, переважають в основному публічні, особливо коли йдеться про захист порушених прав дитини. Також сімейне право, на відміну від цивільного, має більше виховне навантаження⁸.

Отже, під сімейними правовідносинами розуміють урегульовані нормами сімейного права суспільні відносини, учасники яких пов'язані майновими й особистими немайновими правами та обов'язками, є носіями інших суб'єктивних прав та обов'язків, які виникають і змінюються на підставі юридичних фактів (спорідненості, шлюбу, усиновлення тощо).

При порівнянні сімейного й цивільного права стають очевидними особливості першого. Так, на відміну від цивільних правовідносин, учасниками яких можуть бути фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК), учасниками сімейних правовідносин є **виключно фізичні особи**.

До того ж СЦ регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини виключно між **чітко окресленим колом осіб** — подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку й утримання, між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком та між іншими членами сім'ї, визначеними в ньому (ст. 2 СК).

Сімейні права й обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі. Водночас цивільні правовідносини передбачають можливість передачі майнових прав й обов'язків іншим особам.

Ба більше, відмінними є також загальні засади правовідносин. Як зазначено у ст. 1 ЦК, цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Водночас, коли ми говоримо про сімейні правовідносини, пам'ятаймо, що вони **не завжди засновані на майновій самостійності та вільному волевиявленні**. Так, наприклад, при народженні дитини в її батьків незалежно від їхнього бажання і волевиявлення виникає обов'язок забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я (ст. 143 СК), зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану (ст. 144 СК), виховувати та утримувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток (ст. 150 СК) тощо.

Проте, урахувуючи специфіку сімейних правовідносин, не можна говорити про майнову самостійність дитини, необхідність утримання якої до певного віку покладена на батьків, інших родичів чи державу. Крім того, якщо в цивільні правовідносини особа переважно вступає самостійно і права й обов'язки створюються саме щодо цієї особи, то для сімейних правовідносин характерна абсолютно інша картина, оскільки народження дитини автоматично створює певні права та обов'язки для неї, її батьків, братів та сестер, діда з бабою.

Наприклад, відповідно до норм СК, баба, дід зобов'язані утримувати своїх малолітніх, неповнолітніх внуків, якщо в них немає матері, батька або якщо батьки не можуть із поважних причин надавати їм належного утримання, за умови, що баба, дід можуть надавати матеріальну допомогу (ст. 265 СК).

Формально баба та дід не вирішували питання щодо народження свого онука/онуки, тобто було відсутнє їхнє волевиявлення щодо цього юридичного факту, проте вони автоматично опинилися учасниками правовідносин за участю такої дитини та набули певний комплекс прав і обов'язків.

Утім, сімейні та цивільні майнові правовідносини є подібним насамперед тому, що провідне місце в системі майнових правовідносин подружжя належить праву власності на майно, яке набуто спільно чи

⁸ Нечаева А. М. Семейное право: учебник для академического бакалаврата. 8-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство «Юрайт», 2019. URL: urait.ru/bcode/431121.

роздільно в період спільного шлюбного життя, а інститут права власності, як відомо, при цьому визнається більшістю науковців цивільно-правовим. Водночас сімейне право не позбавляється своїх особливостей, зокрема притаманних цій галузі специфічного суб'єктного складу, особливих юридичних фактів та особливих майнових відносин. **Об'єктивно наявна в сімейних відносинах економічна, психологічна, побутова та фізична спільність членів сім'ї**, а також, наприклад, **фактичне усупільнення майна подружжя** істотно вирізняють сімейні відносини від традиційних відносин між самостійними щодо майна та юридично рівними учасниками цивільного обороту, що регулюються цивільним законодавством.

Варто звернути увагу й на ту обставину, що порівняно з цивільним правом найбільш суттєвою ознакою майнових правовідносин у сімейному праві є те, що **суб'єктивні сімейні права майнового характеру відчують на собі вплив особистих зв'язків їхніх власників та є наслідком особистих правовідносин**. Так, лише шлюб породжує майнові права та обов'язки в конкретного чоловіка та жінки на їхнє спільне сумісне майно, а підставою для майнового права на аліменти між батьками й дітьми слугує родинний зв'язок між ними, засвідчений в установленому законом порядку.

Санкції в сімейному праві також мають свою специфіку, зокрема, їхня сутність переважно полягає в позбавленні особистого немайнового характеру, що їх застосовують до правопорушника (визнання шлюбу недійсним, позбавлення батьківських прав, визнання усиновлення недійсним тощо).

У ст. 8 СК України зазначено, що якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї й родичами не врегульовані СК, то вони регулюються відповідними нормами ЦК України, коли це не суперечить суті сімейних відносин.

Тобто законодавець передбачив, що сімейні правовідносини за своєю суттю є специфічними і відмінними від цивільних, у зв'язку із чим не всі норми ЦК можуть бути використані при регулюванні сімейних правовідносин.

Важливим критерієм для порівняння є також тривалість правовідносин. На відміну від цивільних правовідносин, які найчастіше мають певний термін (або ж є навіть короткотерміновими), сімейні правовідносини за своєю суттю є тривалими.

Тривалий характер сімейних правовідносин зумовлений тим, що особисті немайнові, як і більшість майнових відносин, мають безтерміновий характер. Наприклад, на момент виникнення відносин, що виникають на підставі реєстрації шлюбу, усиновлення, неможливо точно встановити термін їхньої дії, адже під час їхнього існування можуть настати певні обставини, що можуть стати основою для їхнього припинення (наприклад, розірвання шлюбу, скасування усиновлення тощо).

Ще одним аргументом на користь певної «автономності» сімейних правовідносин є те, що існує відповідна фахова спеціалізація суддів. Так, відповідно до ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» справи розподіляють з урахуванням спеціалізації суддів. Відповідно до Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ існує такий вид спеціалізації суддів, як «Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин».

Не варто також забувати про специфічний інститут у сімейному праві — шлюбний договір (гл. 10 СК), адже він має особливі, нехарактерні для цивільних договорів ознаки. Так, по-перше, укласти шлюбний договір може обмежене коло осіб (особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя). По-друге, набуттю чинності шлюбного договору має передувати укладення шлюбу, тобто в цьому разі має місце похідність регулювання майнових сімейних відносин від регулювання особистих немайнових відносин, що характерно для відносин, які регулюються сімейним правом. Отже, шлюбний договір, що регулює майнові відносини між подружжям, слід зараховувати до категорії подружнього договору в системі сімейного права України.

Також шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені СК, а також ставити одного з подружжя в надзвичайно невідгідне матеріальне становище, тоді як у загальних положеннях про договори в ЦК подібного не зазначено.

Загалом ЦК є більш універсальним регулятором правовідносин, тоді як вужча спрямованість норм СК дозволяє більш точково врегульовувати такі складні й емоційно забарвлені правовідносини.

Однією з визначальних рис СК є шанобливе ставлення до дитини. Повага до дитини має багатогранний прояв. СК зобов'язує батьків рахуватися з думкою дитини, надає дитині право «сісти за стіл переговорів» при вирішенні

різних питань її життя. Дитина визнана власником тих речей, які придбані для забезпечення її матеріальних та духовних потреб, а тому її думка має бути врахована при вирішенні питання щодо їхньої юридичної долі. Повагою до дитини, зокрема, проникнута норма, що дає змогу дитини не погоджуватися з неналежним виконанням батьками своїх обов'язків щодо неї.

Зазначена риса простежується також у низці міжнародно-правових документів, які тією чи іншою мірою регулюють сімейні правовідносини. До таких перш за все належить: Декларація прав дитини, прийнята 20.11.59 р. У преамбулі цього документа зазначено, що дитина внаслідок її фізичної й розумової незрілості потребує спеціальної охорони та піклування, зокрема належного правового захисту до й після народження. Важливо при характеристиці зазначеного документа пам'ятати принципи, закріплені в Декларації, адже саме відповідно до них національні уряди мають застосовувати права дитини. До цих принципів, зокрема, належать: принцип надання дитині спеціального захисту, можливостей та сприятливих умов, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності; принцип найкращого забезпечення інтересів дитини; принцип першості дитини при одержанні захисту й допомоги.

Конвенція про права дитини, прийнята 20.11.89 р., є ще одним важливим міжнародним договором, про який варто згадати в контексті теми цієї статті. Відповідно до Преамбули Конвенції сім'ї як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання та благополуччя всіх її членів, особливо дітей, мають бути надані необхідні захист і сприяння для того, щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в межах суспільства. При цьому визнається, що дитині для повного й гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння.

Окрім того, норми, що регулюють сімейні правовідносини, містяться в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Європейській конвенції про здійснення прав дітей, Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їхньому всиновленні, на національному й міжнародних рівнях (у ній, зокрема, зазначено, що благополуччя дитини залежить від благополуччя сім'ї), а також у Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 17.11.10 р.

Отже, сфера сімейних відносин потребує дуже обережного та зваженого регулювання з боку держави й суспільства, яке б не допускало безпідставного втручання в особисті справи подружжя, батьків та дітей, інших членів сім'ї. Водночас чинне законодавче регулювання сімейних відносин нормами СК забезпечує їхню охорону й належну реалізацію. Через кодифікацію сімейних норм формуються та зберігаються певні усталені правові традиції.

Також СК як окремий акт приватноправового регулювання суспільних відносин довів свою ефективність регламентації.

Зважаючи на все вищезазначене, наразі не вбачається об'єктивних вагомих причин руйнувати наявну на сьогодні систему правового регулювання сімейних відносин в Україні. Водночас вважаємо за доцільне наразі сфокусувати увагу на вдосконаленні та доповненні вже наявного кодифікованого акта новими нормами, які будуть узгоджуватися із суспільними відносинами, що розвиваються та змінюються, при цьому сімейно-правові норми доцільно все ж таки розглядати як самостійну галузь законодавства.

ГРОШОВИЙ ДОХІД, ЯКИЙ НЕ ВРАХОВУЄТЬСЯ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ АЛІМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ОТРИМАННЯ В ПОРЯДКУ СПАДКУВАННЯ)

Ольга Розгон,
доцент, к. ю. н.

У цій статті ми розглянемо основні питання, що виникають у разі необхідності стягнути дохід, який застосовується при визначенні розміру аліментів. Хоча постановою Кабінету Міністрів України встановлено Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, але ми розглянемо на прикладі виключної практичної ситуації, коли при з'ясуванні доходів для визначення розміру аліментів слід зважати на підстави набуття права власності на нерухоме майно (приватизація та отримання в порядку спадкування).

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТЬ «ЗАРОБІТОК» ТА «ДОХІД» ДЛЯ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ЗА РІШЕННЯМ СУДУ

Законодавець визначає аліменти як кошти на утримання дитини, які присуджуються за рішенням суду. Незалежно від того, коли позов про стягнення аліментів на дитину був задоволений судом, аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову.

Статтю 180 Сімейного кодексу України¹ встановлено, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття.

Згідно із ч. 3 ст. 181 СК за рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків чи інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина.

Згідно зі ст. 182 СК *при визначенні розміру аліментів суд ураховує:*

— стан здоров'я та матеріальне становище дитини
— стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів
— наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина й інші обставини, що мають істотне значення
— наявність рухомого та нерухомого майна, грошових коштів
— доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведене джерело походження коштів

¹ Далі за текстом — СК.

Отже, суд ураховує не тільки матеріальне становище платника, а й наявність нерухомого та рухомого майна, що певним чином дозволить зменшити зловживання від платника аліментів, який отримує мінімальну заробітну плату, але має нерухоме майно на праві власності, завдяки якому може здійснюватися стягнення його на користь дитини.

У ч. 1 ст. 183 СК установлено, що частина заробітку (доходу) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на дитину, визначається судом.

Аналіз положень СК, зокрема положень ст. 81, ч. 3 ст. 181, ч. 2 ст. 182, ст. 183 СК, свідчить про те, що законодавець ототожнює поняття «заробіток» та «дохід», передбачаючи можливість стягнення на користь дитини мінімального рекомендованого розміру аліментів з обох джерел отримання грошових коштів.

Кошти від продажу майна у розумінні ст. 195 СК є не фактичним заробітком платника аліментів, а майном, яке до продажу мало вираз квартири, а після продажу — її грошовий еквівалент, тому за наслідками продажу зазначеного нерухомого майна платник аліментів не отримав заробітку/доходу.

Відповідно до ст. 81 СК перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затверджується Кабінетом Міністрів України.

У п. 12 Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.93 р. № 146², визначено доходи, які враховуються при встановленні розміру аліментів. Перелік № 146 є вичерпним.

Частиною 1 ст. 70 Закону України від 02.06.16 р. № 1404 «Про виконавче провадження»³ встановлено, що розмір відрахувань із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника враховується із суми, що залишається після утримання податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Стаття 71 Закону № 1404 визначає порядок стягнення аліментів.

За п. 13 Переліку № 146 утримання аліментів прова-

диться із суми заробітку (доходу), що належить особі, яка сплачує аліменти:

— із сум заробітку (доходу), що належить особі, яка сплачує аліменти,

— після утримання з цього заробітку (доходу) податків.

Порядок оподаткування доходів фізичних осіб регламентується розд. IV Податкового кодексу України⁴.

У ПК поняття «дохід» вживається в економічному сенсі під кутом визначення об'єктів оподаткування, тому до доходів включаються відсотки, заробітна плата та інші види винагород⁵.

Відповідно до п. 14.1.54 ПК доходом із джерелом походження з України є будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності на території України (включаючи виплату (нарахування) винагороди іноземними роботодавцями), її континентальному шельфі, у виключній (морській) економічній зоні, у тому числі, але не виключно, доходи у вигляді, зокрема, доходів від продажу рухомого та нерухомого майна, доходів від відчуження корпоративних прав, цінних паперів, у тому числі акцій українських емітентів.

У Цивільному кодексі України⁶ поняття «дохід» як правова категорія входить до гл. 13 і також ототожнює поняття «заробіток» та «дохід», зокрема, у відносинах щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Контекст понять «заробіток» і «дохід» у площині нарахування аліментів доцільно розглядати крізь призму норм СК, закріплених у ст. 1 завдань правового регулювання сімейних відносин, зокрема: утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Виходячи з погляду на питання нарахування аліментів на дитину крізь призму норм сімейно-правового регулювання, враховуючи положення трудового, податкового законодавства, ст. 71 Закону № 1404 та положень Переліку № 146, можна зробити висновок, що підхід до здійснення нарахування аліментів на дитину має

² Далі за текстом — Перелік № 146.

³ Далі за текстом — Закон № 1404.

⁴ Далі за текстом — ПК.

⁵ Атаманчук І. В., Ковальчук Ю. І. Межі розуміння понять «заробіток» і «дохід» у контексті правозастосування у відносинах стягнення аліментів. Часопис Київського університету права. 2019. № 3. С. 136.

⁶ Далі за текстом — ЦК.

базуватися на закріпленому у ч. 8 ст. 7 СК принципі максимально можливого урахування інтересів дитини, тому, спираючись на зміст поняття «заробіток» у ч. 19 п. 1 Переліку № 146, до інших видів заробітку належать усі види заробітку (доходів), крім безпосередньо обумовлених у законодавстві винятків⁷.

Відповідно до п.п. 163.1.1 п. 163.1 ст. 163 ПК *об'єктом оподаткування резидента є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, до якого включається, зокрема, дохід від операцій із майном, розмір якого визначається відповідно до ст. 172 ПК.*

Згідно з п. 172.1 ст. 172 ПК *дохід, отриманий платником податку від продажу (обміну) не частіше одного року протягом звітного податкового року*

житлового будинку, квартири або їх частини, кімнати садового (дачного) будинку (включаючи земельну ділянку, на якій розташовані такі об'єкти, а також господарсько-побутові споруди та будівлі, розташовані на такій земельній ділянці), а також земельної ділянки, що не перевищує норми безоплатної передачі, визначені ст. 121 Земельного кодексу України⁸, залежно від її призначення та за умови перебування такого майна у власності платника податку понад три роки, не оподатковується. Умова щодо перебування такого майна у власності платника податку понад три роки не поширюється на майно, отримане платником у спадщину.

Отже, слід відмежовувати:

— *дохід, який збільшує майно платника аліментів*, якщо тільки він прямо не звільнений від цього Переліком № 146, має враховуватися під час визначення розміру аліментів

— *грошовий дохід, який є різницею між вартістю майна при його набутті та після його продажу та який не враховується під час визначення розміру аліментів*

Розглянемо таку практичну ситуацію.

У лютому 2019 року ОСОБА_1 (позивач) звернувся до суду зі скаргою на дії начальника Монастирищенського районного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Черкаській області (далі — Монастирищенський РВДВС ГТУЮ у Черкаській області), заінтересована особа — ОСОБА_2 (відповідач).

Скарга мотивована тим, що у провадженні Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області на виконанні знаходиться виконавчий лист № 758/10761/13-ц про стягнення з нього на користь ОСОБА_2 аліментів на утримання дочки — ОСОБА_3, у розмірі 1/4 частини з усіх видів доходів щомісячно починаючи з 19.08.13 р. і до досягнення дитиною повноліття.

У порядку спадкування за законом після померлої матері ОСОБА_4 він набув право власності на 1/2 частку квартири, інша 1/2 частка квартири належала йому відповідно до свідоцтва про право власності на житло, виданого 11.08.2006 р. відділом приватизації житла Подільської районної державної адміністрації м. Києва на підставі розпорядження (наказу) від 11.08.06 р. № 617.

07.09.18 р. на підставі договору купівлі-продажу квартири, посвідченого приватним нотаріусом

Київського міського нотаріального округу В., зареєстрованого у реєстрі № Х, він відчужив належну йому квартиру на користь ОСОБА_5. Продаж вчинено за 964 920 грн, що еквівалентно 34 000 доларів США.

За результатом розгляду заяви ОСОБА_2 про проведення перерахунку аліментів з урахуванням доходу, отриманого боржником від відчуження нерухомого майна, начальником Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. було включено до доходів, з яких утримуються аліменти, вартість продажу заявником зазначеної вище квартири, що призвело до виникнення у нього заборгованості зі сплати аліментів, яка станом на 12.02.19 р. склала 241 230 грн (1/4 частина від 964 920 грн).

Посилаючись на те, що державний виконавець *при визначенні розміру аліментів необґрунтовано включив до його доходів* за лютий 2019 року грошові кошти, отримані від продажу квартири, *ОСОБА_1 просив суд:* визнати неправомірними дії начальника Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. про стягнення аліментів у розмірі 241 230 грн; визнати незаконною і скасувати постанову начальника Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. про арешт майна боржника від 12.02.19 р.

⁷ Атаманчук І. В., Ковальчук Ю. І. Межі розуміння понять «заробіток» і «дохід» у контексті правозастосування у відносинах стягнення аліментів. Часопис Київського університету права. 2019. № 3. С. 139.

⁸ Далі за текстом — ЗК.

Ухвалою Подільського районного суду м. Києва від 24.05.19 р. скаргу ОСОБА_1 задоволено. *Визнано неправомірним включення до доходів ОСОБА_1 за лютий 2019 року грошових коштів, отриманих від продажу квартири, для визначення розміру заборгованості зі сплати аліментів у виконавчому провадженні № Х⁹.*

Скасовано постанову начальника Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. від 12.02.19 р. про арешт майна боржника ОСОБА_1 у виконавчому провадженні. Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що дії начальника Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. щодо нарахування аліментів із вартості відчуженого боржником нерухомого майна є протиправними (п.п. 19 п. 1 Переліку № 146).

Отже, місцевий суд дійшов висновку, що заявнику безпідставно нарахована заборгованість зі сплати аліментів у розмірі 241 230 грн, тому державний виконавець не мав передбачених ст. 56 Закону № 1404 підстав для накладення арешту на майно ОСОБА_1.

ОСОБА_2 (відповідач) звернувся до апеляційного суду зі скаргою.

Постановою Київського апеляційного суду від 07.10.19 р. апеляційну скаргу ОСОБА_2 задоволено.¹⁰ Ухвалу Подільського районного суду м. Києва від 24.05.19 р. скасовано, ухвалено нове судові рішення, яким у задоволенні скарги ОСОБА_1 відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції неправильно застосував положення ст. 81, ч. 3 ст. 181 СК, якими передбачено, що розмір аліментів визначається від частки доходу, а не заробітку платника.

Вживання терміна «дохід» у дужках після поняття «заробіток» у контексті положень цього Переліку № 146, які враховуються при визначенні розміру аліментів, може розумітися як визнання цих понять синонімами.

Такого висновку апеляційний суд дійшов, посилаючись на висновок Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у постанові від 05.09.19 р. у справі № 760/4569/18-ц (провадження № 61-45100сво18)¹¹.

Так, на думку Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду за справою № 760/4569/18-ц, нарахування аліментів з отриманих доходів, у тому числі з відсотків за розміщення коштів на депозитних ра-

хунках, відповідає нормам чинного законодавства України та по суті узгоджується з Переліком № 146, де зазначається, що доходи, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, який не є вичерпним.

Тому відсутні підстави для задоволення скарги заявника, оскільки державний виконавець при нарахуванні аліментів з отриманих доходів, у тому числі з відсотків за розміщення коштів на депозитних рахунках, діяв відповідно до вимог СК і Закону № 1404.

Апеляційний суд зазначив, що нарахування аліментів з отриманих боржником доходів, у тому числі виручених від продажу нерухомого майна, відповідає нормам чинного законодавства України та узгоджується з Переліком № 146, який не містить вичерпного переліку доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на дітей.

Правомірність такого висновку, на думку апеляційного суду, ґрунтується на положеннях п.п. 14.1.54 ПК.

У касаційній скарзі, поданій у листопаді 2019 року, ОСОБА_1 просить скасувати постанову апеляційного суду і залишити в силі ухвалу суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Касаційна скарга мотивована тим, що апеляційний суд дійшов помилкового висновку, що від продажу квартири було отримано дохід.

Зазначеного висновку суд дійшов без урахування підстав набуття ОСОБА_1 права власності на нерухоме майно (приватизація та отримання в порядку спадкування), тому виручення ним грошових коштів від продажу квартири в обмін на передання покупцю права власності на нерухоме майно, як правильно зазначив суд першої інстанції, не може вважатися отриманням ним прибутку.

Поза оцінкою апеляційного суду залишився і той факт, що згідно з відомостями з Державного реєстру фізичних осіб — платників податків про суми виплачених доходів та утриманих податків у період з 2 кварталу по 3 квартал 2018 року він не мав доходів.

Зважаючи на те, що у контексті податкового законодавства (п. 172.1 ст. 172 ПК) дохід, отриманий платником податку від продажу не частіше одного разу

⁹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81966962.

¹⁰ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84845198.

¹¹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84182492.

протягом звітнього податкового року квартири або її частини, за умови перебування такого майна у власності платника податку понад три роки, що не поширюється на майно, отримане ним у спадок, не оподатковується, продаж такої нерухомості не розглядається державою як отримання платником податку доходу, тому державний виконавець не мав правових підстав для включення до розрахунку аліментів грошових коштів, виручених від продажу квартири, 1/2 частку якої ним було набуто у власність у порядку приватизації, а іншу 1/2 — у порядку спадкування.

Заявник також вказував на безпідставні посилення апеляційного суду на висновки Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, викладені у постанові від 05.09.19 р. у справі № 760/4569/18-ц (провадження № 61-45100сво18),¹² оскільки фактичні обставини справи № 760/4569/18-ц є відмінними від справи, що переглядається.

У грудні 2019 року до Верховного Суду надійшов відзив на касаційну скаргу від ОСОБА_2, в якому вона просила залишити касаційну скаргу ОСОБА_1 без задоволення, посилаючись на те, що суд апеляційної інстанції повно встановив фактичні обставини справи і правильно застосував норми матеріального права.

У відповіді на відзив на касаційну скаргу, що надійшла до Верховного Суду у січні 2020 року, ОСОБА_1 зазначив, що підтримує подану ним касаційну скаргу і вказав на те, що належним чином виконує рішення суду про сплату аліментів на утримання малолітньої доньки ОСОБА_3, інша заборгованість перед стягувачем ОСОБА_2, крім нарахованої державним виконавцем від продажу нерухомого майна, у нього відсутня.

Ухвалою Верховного Суду у складі судді КЦС від 18.11.19 р. відкрито провадження у справі, справу витребувано із суду першої інстанції. Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати КЦС від 28.10.20 р. справу передано на розгляд Об'єднаної палати КЦС.

Передаючи справу на розгляд Об'єднаної палати КЦС у складі Верховного Суду, колегія суддів Першої судової палати КЦС виходила з того, що аналіз положень СК, зокрема положень ст. 81, ч. 3 ст. 181, ст. 183, 195 СК, свідчить про те, що законодавець ототожнює поняття «заробіток» та «дохід».

Перелік № 146 включає до поняття «заробіток» також виплати, які не є заробітною платою, зокрема доходи від підприємницької діяльності, кооперативів, тощо, що свідчить про більш широке тлумачення змісту поняття «заробіток», ніж виплати, які здійснюються в межах трудових правовідносин.

Крім того, у п. 13 Переліку № 146, де зазначається, що утримання аліментів відбувається із суми заробітку (доходу), що належить особі, яка сплачує аліменти, після утримання з цього заробітку (доходу) податків.

Вживання терміна «дохід» у дужках після поняття «заробіток» може розумітися як визнання цих понять синонімами в контексті приписів Переліку № 146.

Отже, Перелік № 146 не є вичерпним. Зазначеного висновку Верховний Суд у складі Об'єднаної палати КЦС дійшов у постанові від 05.09.19 р. у справі № 760/4569/18-ц (провадження № 61-45100сво18)¹³.

Колегія суддів Першої судової палати КЦС вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постанові Верховного Суду у складі колегії судів Другої судової палати КЦС від 31.07.20 р. у справі 234/15413/17 (провадження № 61-1685св20).¹⁴

А саме, за цією постановою аналіз положень СК, зокрема ст. 81, ч. 3 ст. 181, ч. 2 ст. 182, ст. 183, свідчить про те, що закон ототожнює поняття «заробіток» та «дохід», передбачаючи можливість стягнення на користь дитини мінімального рекомендованого розміру аліментів з обох джерел отримання грошових коштів. Аналогічна ситуація відображена й у положеннях ЦК, який також ототожнює поняття «заробіток» та «дохід», зокрема у відносинах щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Таким чином, закон гарантував можливість захисту прав і фактичного задоволення інтересів найменш захищених категорій осіб.

Положення ст. 81 і ч. 3 ст. 181 СК вказують на необхідність визначення розміру аліментів від частки доходу платника, а не його заробітку. Звуження ж змісту норм закону за допомогою положень підзаконних нормативно-правових актів є неприпустимим.

При цьому зміст положень Переліку № 146 включає до поняття «заробіток» також виплати, які заробітною платою не є, зокрема доходи від підприємницької

¹² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84182492.

¹³ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84182492.

¹⁴ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/90784240.

діяльності, кооперативів тощо, що свідчить про більш широке тлумачення змісту поняття «заробіток», ніж виплати, які здійснюються в межах трудових правовідносин.

Крім того, у п. 13 Переліку № 146 зазначається, що *утримання аліментів здійснюється із суми заробітку (доходу)*, що належить особі, яка сплачує аліменти, після утримання з цього заробітку (доходу) податків. Вживання терміна «дохід» у дужках після поняття «заробіток» може розумітися як визнання цих понять синонімами в контексті приписів Переліку.

Отже, за висновком у справі 234/15413/17 цей Перелік не є вичерпним, він є *підзаконним нормативно-правовим актом*, тому тлумачення його положень має здійснюватися з урахуванням дійсного змісту норм закону, на виконання якого він прийнятий.

Необхідність відступлення від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах викликана тим, що колегія суддів Другої судової палати КЦС у наведеній постанові дійшла іншого висновку про застосування норм права у подібних правовідносинах, а саме, що *дохід від відчуження належного боржникові нерухомого майна, набутого ним до укладення шлюбу та народження дитини, належить до Переліку № 146*, тому на такий дохід може бути здійснене нарахування аліментів у межах виконавчого провадження.

Системний аналіз наведених вище положень СК і Переліку № 146 дає підстави для висновку, що *вирішальне значення для визначення видів заробітку/доходу, які ураховуються при визначенні розміру аліментів, має відповідь на питання, чи відбулося отримання боржником доходу від використання належного йому на праві приватної власності нерухомого майна, наслідком чого стало отримання ним прибутку (доходу), на який у розумінні положень ст. 81, ч. 1 ст. 195 СК нараховуються аліменти (заборгованість), чи наслідком такого використання є отримання грошового еквівалента вартості нерухомого майна, що існувало до його продажу.*

Відповідно, згідно з наведеними вище положеннями закону, *за відсутності заробітку (доходу) та нарахованих на нього податків, відсутні підстави для нарахування аліментів на отриманий платником аліментів грошовий еквівалент вартості реалізованого ним нерухомого майна (квартири).*

Колегія суддів Першої судової палати КЦС у складі Верховного Суду вважає *правильним висновок суду першої інстанції про те, що отримані ОСОБА_1 кошти*

від продажу майна у розумінні положень ст. 81, ч. 1 ст. 195 СК та п. 13 Переліку № 146 є не фактичним заробітком платника аліментів, а грошовим еквівалентом майна, що належало йому до продажу.

На думку колегії суддів Першої судової палати КЦС у складі Верховного Суду, зазначений висновок відповідає засадам справедливості, оскільки *заявник, не маючи поточної заборгованості зі сплати аліментів на утримання неповнолітньої дитини, у разі нарахування аліментів на отримані ним кошти від продажу належної йому на праві власності квартири, не тільки не отримав дохід, а й буде позбавлений можливості придбати за виручені від реалізації цього майна кошти інше рівноцінне житло.*

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹⁵

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати КЦС вважає, що касаційна скарга *підлягає задоволенню.*

Фактичні обставини справи, встановлені судами, рішенням Подільського районного суду м. Києва від 10.12.13 р. у справі № 758/10761/13-ц: з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 стягнуто аліменти на утримання доньки (ОСОБА_3) у розмірі 1/4 частини з усіх видів доходів щомісячно починаючи з 19.08.13 р. до досягнення дитиною повноліття.

На підставі зазначеного судового рішення Подільським районним судом м. Києва 18.12.13 р. видано виконавчий лист № 758/10761/13-ц. Постановою державного виконавця відділу державної виконавчої служби Подільського районного управління юстиції від 15.01.14 р. за наведеним виконавчим листом відкрито виконавче провадження № 41494533.

Постановою державного виконавця відділу державної виконавчої служби Подільського районного управління юстиції від 13.08.18 р. за заявою боржника ОСОБА_1 виконавче провадження № 41494533 про стягнення з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 аліментів на утримання доньки (ОСОБА_3) передано до Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області, за місцем реєстрації та проживання боржника.

07.09.18 р. між ОСОБА_1 (продавець) та ОСОБА_5 (покупець) укладено договір купівлі-продажу квартири, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу В., зареєстрований у реєстрі за № 4949, за умовами якого продавець передає, а покупець приймає у власність належну продавцю на праві власності квартиру.

¹⁵ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/94666367?fbclid=IwAR1YNXh2N6vIx999Ao8GNADutcRhTbrsH18bg4G0fyC5SSWTZsnquq4LX4.

Квартира, що продається, належить продавцю на підставі:

— 1/2 частка — свідоцтва про право власності на житло, виданого 11.08.06 р. Відділом приватизації житла Подільської районної державної адміністрації м. Києва згідно з розпорядженням (наказом) від 11.08.2006 р. № 617;

— 1/2 частка — свідоцтва про право на спадщину за законом, виданого Десятою київською державною нотаріальною конторою 17.12.15 р., зареєстрованого у реєстрі за № 3-245.

Продаж вчинено за 964 920 грн, що еквівалентно 34 000 доларів США, які покупець повністю сплатив продавцю до підписання цього договору (п. 2 договору). 12.02.19 р. начальником Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. складений розрахунок заборгованості зі сплати аліментів, до якого включено аліментні зобов'язання боржника ОСОБА_1 у розмірі 241 230 грн, що становить 1/4 частину від отриманого ним доходу за продаж квартири.

Того самого дня начальником Монастирищенського РВДВС ГТУЮ у Черкаській області Р. винесено постанову про арешт майна боржника, якою накладено арешт на все нерухоме та рухоме майно, яке належить боржнику ОСОБА_1.

Верховний Суд виходить із того, що лише той *дохід, який збільшує майно платника аліментів*, якщо тільки він прямо не звільнений від цього Переліком № 146, має враховуватися під час визначення розміру аліментів. Натомість *грошовий дохід, який є просто еквівалентом відчуженого платником аліментів майна*, не повинен враховуватися під час визначення розміру аліментів.

Тлумачення наведених вище норм права дає підстави Верховному Суду у складі Об'єднаної палати КЦС для висновку, що виручення боржником грошових коштів від продажу нерухомого майна, в обмін на передання покупцю права власності на зазначене нерухоме майно, не має наслідком отримання доходу платником аліментів, а є грошовим еквівалентом вартості цього майна до його продажу та не є видом заробітку (доходу), з якого стягуються аліментні платежі, у розумінні Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.

За викладених обставин Верховний Суд у складі Об'єднаної палати КЦС доходить висновку про відступлення від правового висновку Верховного Суду у складі колегії судів Другої судової палати КЦС від 31.07.20 р.

у справі 234/15413/17 (провадження № 61-1685св20) про те, що дохід від відчуження належного боржникові нерухомого майна, набутого ним до укладення шлюбу та народження дитини, належить до Переліку № 146, тому на такий дохід може бути здійснене нарахування аліментів у межах виконавчого провадження.

У справі, яка переглядається, платником аліментів ініційовано судовий спір про визнання неправомірними дій органів Державної виконавчої служби щодо проведення перерахунку аліментів з урахуванням доходу, отриманого боржником від відчуження нерухомого майна.

Заявник вважав неправомірним включення державним виконавцем до доходів, з яких утримуються аліменти, вартості продажу власності (квартири), що призвело до виникнення заборгованості зі сплати аліментів.

Статтю 1 Закону № 1404 визначено, що виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) — це сукупність дій визначених у цьому Законі органів та осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами і нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Частиною 1 ст. 18 Закону № 1404 установлено, що виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів щодо примусового виконання рішень, неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії. Згідно із ч. 1 ст. 71 Закону № 1404 порядок стягнення аліментів визначається законом.

Спори щодо розміру заборгованості зі сплати аліментів вирішуються судом за заявою заінтересованої особи у порядку, встановленому законом (ч. 8 ст. 71 Закону № 1404). Встановивши, що отримані ОСОБА_1 кошти від продажу майна у розумінні положень ст. 81, ч. 1 ст. 195 СК та п. 13 Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів, є не фактичним заробітком платника аліментів, а грошовим еквівалентом майна, що належало йому до продажу, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про задоволення скарги ОСОБА_1.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати КЦС погоджується з висновком суду першої інстанції про те, що заборгованість зі сплати аліментів у розмірі 241230 грн нарахована ОСОБА_1 безпідставно,

а отже, підстав для накладення арешту на майно платника аліментів відповідно до ст. 56 Закону № 1404 у державного виконавця не було.

Апеляційний суд помилково зазначив, що суд першої інстанції застосував до спірних правовідносин норми права без урахування висновку, викладеного у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати КЦС від 05.09.19 р. у справі № 760/4569/18-ц (провадження № 61-45100сво18)¹⁶, тоді як правовідносини у зазначеній справі не є подібними тим, що виникли у справі, яка є предметом касаційного перегляду, оскільки стосуються правомірності віднесення до доходів отриманих платником відсотків від грошових коштів на депозитних рахунках.

Суд першої інстанції правильно визначився із характером спірних правовідносин, нормами матеріального і процесуального права, які підлягають застосуванню, повно та всебічно дослідив наявні у справі докази, надав їм належну оцінку, правильно встановив обставини справи, внаслідок чого дійшов обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позову.

Скасовуючи правильне по суті рішення суду першої інстанції та задовольняючи скаргу, суд апеляційної інстанції неправильно застосував норми матеріального права до спірних правовідносин.

Тлумачення положень СК, зокрема ст. 81, ч. 3 ст. 181, ч. 2 ст. 182, ст. 183 СК, свідчить про те, що законодавець ототожнює поняття «заробіток» та «дохід», передбачаючи можливість стягнення на користь дитини мінімального рекомендованого розміру аліментів з обох джерел отримання грошових коштів.

Загальні засади (принципи) приватного права мають фундаментальний характер, а інші джерела правового регулювання, у першу чергу акти сімейного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, виявляється в тому, що загальні засади (принципи) є за своєю суттю нормами прямої дії. Враховуючи вимоги справедливості та розумності, будь-який суб'єкт приватного права, безумовно, спрямовує на споживання лише такі доходи, які становлять безумовний приріст його майна (заробітна плата, гонорари, плата за надання послуг, доходи від відсотків за депозитами, орендна плата тощо).

Саме тому лише той дохід, який збільшує майно платника аліментів, якщо тільки він прямо не звільнений від цього Переліком видів доходів, які врахову-

ються при визначенні розміру аліментів, має враховуватися під час визначення розміру аліментів.

Натомість *грошовий дохід, який є просто еквівалентом відчуженого платником аліментів майна, не повинен враховуватися під час визначення розміру аліментів.*

Тлумачення наведених вище норм права дає підстави для висновку, що *виручення боржником грошових коштів від продажу нерухомого майна, в обмін на передачу покупцю права власності на зазначене нерухоме майно, не має наслідком отримання доходу платником аліментів, а є грошовим еквівалентом вартості цього майна до його продажу і не є видом заробітку (доходу), з якого стягуються аліментні платежі, у розумінні Переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.*

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати КЦС постановив касаційну скаргу ОСОБА_1 *задовольнити*. Постанову Київського апеляційного суду від 07.10.19 р. скасувати, ухвалу Подільського районного суду м. Києва від 24.05.19 р. залишити в силі. Постанова набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Виходячи з наведених положень і ґрунтовного їх аналізу, **робимо висновки:**

— при з'ясуванні доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів, слід брати до уваги *підстави набуття права власності на нерухоме майно (приватизація та отримання в порядку спадкування), тому виручення особою грошових коштів від продажу квартири, в обмін на передачу покупцю права власності на нерухоме майно, не може вважатися отриманням такою особою прибутку;*

— продаж нерухомого майна (квартири або її частини) *не розглядається державою як отримання платником податку доходу за умови продажу не частіше одного разу протягом звітного податкового року за умови перебування такого майна у власності платника податку понад три роки, що не поширюється на майно, отримане ним у спадок (не оподатковується);*

— доходи боржника, звільнені від оподаткування, не належать до бази відрахувань із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, які підлягають стягненню у виконавчому провадженні;

— *грошовий дохід, який є різницею між вартістю майна при його набутті та після його продажу, не повинен враховуватися під час визначення розміру аліментів.*

¹⁶ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84182492.

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТА У ГАЛУЗІ ПРАВА В АДВОКАТСЬКІЙ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Євген Григоренко,
Генеральний директор Корпорації
«Правники України», професор
кафедри Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
консультант Комітету Верховної
Ради України, к. ю. н., доцент

Олександр Передерій,
партнер Корпорації
«Правники України»,
к. ю. н., доцент

Антон Стебелєв,
адвокат, партнер
Корпорації «Правники
України», к. ю. н.

*Цивільний процесуальний кодекс України¹, Господарський процесуальний кодекс України² та Кодекс адміністративного судочинства України³ встановлюють та гарантують можливість залучення експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи. При цьому законодавством передбачено право учасників справи подати до суду висновок експерта у галузі права. В юриспруденції традиційно цей інститут називають *amicus curiae brief* (друзями (помічниками) суду, у тому числі й адвоката). Наявність яких саме переваг застосування висновків експерта у галузі права в адвокатській і судовій практиці дає змогу говорити про те, що експерт з питань права та його висновок виступають дійсно як *amicus curiae brief*?*

ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У ГАЛУЗІ ПРАВА

1. Використання висновку експерта у галузі права створює належні умови для всебічної реалізації права учасника справи щодо надання пояснень суду для обґрунтування своїх вимог і заперечень.

При цьому як сам висновок експерта у галузі права є інструментом для наведення додаткової аргументації, так і відповідним інструментом можна розглядати показання експерта з питань права, якого є можливість допитати в суді. Застосуванням висновку експерта у галузі права забезпечується можливість

¹ Далі за текстом — ЦПК.

² Далі за текстом — ГПК.

³ Далі за текстом — КАС.

використання спеціальних наукових знань під час розгляду справ у межах відповідних юрисдикцій. Крім того, висновок експерта у галузі права дозволяє стороні, третій особі, а також особі, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, а також їхнім представникам отримати додаткову аргументацію для вироблення відповідної правової позиції задля ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, виступати як додатковий інструмент для доведення власної переконливості. Залучення експертів з питань права та їхніх висновків загалом розширює можливості правової допомоги у межах відповідних юрисдикцій.

2. Більш ґрунтовне застосування практики ЄСПЛ з посиланням на неї як на джерело права. Науковець, що здійснив спеціальне дослідження з питань, пов'язаних зі спірними правовідносинами, зазвичай проаналізував усі можливі рішення ЄСПЛ, які пов'язані з цими правовідносинами. Тому залучення такого науковця, як експерта з питань права, дасть можливість отримати всебічну інформацію щодо відповідних правових позицій ЄСПЛ. Здійснюючи посилання на правові позиції та практику ЄСПЛ, експерт з питань права повинен належним чином мотивувати відповідні посилання та довести, що відповідне (відповідні) рішення стосуються правовідносин, щодо яких сформульовано питання у запиті. У разі доведення того, що відповідне (відповідні) рішення ЄСПЛ стосуються правовідносин, щодо яких ставляться питання у запиті, експерт з питань права, використовуючи відповідні правові позиції та практику цього Суду, у висновку експерта у галузі права робить посилання на ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Таким чином, позиція у цій частині, що напрацьована експертом з питань права для суду, має статус джерела права.

Крім того, у самого суду також існує потреба в обґрунтуванні свого рішення практикою ЄСПЛ. Так, наприклад, ст. 11 ГПК «Верховенство права та джерела права, що застосовуються судом» установлює, що суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику ЄСПЛ як джерело права. У зв'язку з цим висновок експерта у га-

лузі права може допомогти суду при обґрунтуванні свого рішення.

3. Створення умов для подолання відставання правового регулювання від розвитку суспільних відносин, що потребують свого унормування. Динамічний розвиток життя породжує виникнення нових відносин, які, зокрема, потребують правового регулювання. Проте практика правової регламентації таких відносин може відставати від реальних потреб. У зв'язку з цим деякі аспекти спірних правовідносин можуть бути не врегульовані правом, що може створювати ускладнення для відстоювання правової позиції та захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Для вирішення питань, пов'язаних із такими відносинами, суттєве значення відводиться застосуванню аналогії права, що є одним із завдань та складовою предмета висновку експерта у галузі права. Отже, застосування висновку експерта у галузі права дозволяє апелювати не лише до того, що прямо передбачено правовими нормами, але й до того, що не передбачено або передбачено поверхнево, але за своєю природою перебуває чи повинно перебувати в умовах правового регулювання.

4. Вирішення складних питань щодо застосування категорій абстрактного характеру. Застосування аналогії права, на відміну від застосування аналогії закону, є достатньо складним видом діяльності, що передбачає глибинний аналіз конституційних принципів та інших принципів права, а також загальних засад права та змісту законодавства. Оперування абстрактними поняттями та максимально узагальненими категоріями, безперечно, є завданням юридичної науки, яка може формувати досконалу правову позицію. При цьому слід ураховувати те, що перевагою застосування у відповідних випадках аналогії права стосовно врегулювання спірних правовідносин, справи щодо яких розглядаються у відповідних юрисдикціях, є те, що такий підхід дозволяє отримати належне юридичне підґрунтя для вирішення спірних правовідносин.

Крім того, необхідно брати до уваги й той факт, що у самого суду виникає потреба у застосуванні аналогії закону та аналогії права. Так, відповідно до ч. 1 та 2 ст. 8 Цивільного кодексу України, якщо цивільні відносини не врегульовано цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодек-

су, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону). У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права). Стаття 7 КАС, що присвячена джерелам права, які застосовуються судом, у ч. 6 установлює, що у разі відсутності закону, який регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права). За КАС аналогія закону та аналогія права не може застосовуватися лише для визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади та місцевого самоврядування. У свою чергу, ст. 11 ГПК «Верховенство права та джерела права, що застосовуються судом» у ч. 10 установлює, що, якщо спірні відносини не врегульовано законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосовано, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого — виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права).

Як видно, на суд покладається широкий перелік обов'язків, пов'язаних із застосування складних категорій абстрактного характеру. Всі ці аспекти можуть бути відображені у висновках експертів у галузі права, а отже, такі висновки можуть допомогти суду на належному рівні реалізувати такі завдання, а адвокатам — досягнення мети, пов'язаної з ефективним захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Крім того, застосування висновків експертів у галузі права може сприяти формуванню внутрішнього переконання судді у питаннях складного застосування права для прийняття в кінцевому рахунку остаточного обґрунтованого рішення.

5. Науково обґрунтоване використання зарубіжного досвіду правового регулювання спірних правовідносин. За традицією одним із проблемних моментів вітчизняної юридичної практики було та певним чином залишається повільність перейняття алгоритмів ухвалення тих чи інших рішень правотворчих та правозастосовних органів, що функціонують у за-

рубіжних країнах та фактично формують нові стандарти юриспруденції. Застосування висновків експертів у галузі права може позитивним чином вплинути й на таку ситуацію. Адже одним із складових предмета висновку експерта у галузі права є зміст норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган установлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. Відповідно у суду є обов'язок у відповідних випадках установити зміст норм іноземного права. У ч. 2 цієї ж статті вказано на те, що з метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд чи інший орган може залучити експертів. У цьому випадку йдеться про експертів з питань права. Крім того, особи, які беруть участь у справі, мають право сприяти суду чи іншому органу у встановленні змісту норм права іноземної держави, на які вони посилаються в обґрунтуванні своїх вимог або заперечень, у тому числі й шляхом звернення до експертів з питань права. При цьому, на думку деяких науковців (О. О. Кармаза), звернення до експертів з питань права має переваги порівняно зі зверненням в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном. Зокрема, за часом отримання інформації, необхідної для подальшого розгляду справи в суді, цей шлях є коротшим від інших шляхів, визначених у Законі України «Про міжнародне приватне право»⁴. Крім означеного вище, обов'язок суду застосовувати норми права інших держав у разі, коли це передбачено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено у ст. 11 ГПК «Верховенство права та джерела права, що застосовуються судом».

6. Необмежений спектр питань, з приводу яких експерт з питань права може консультувати замовника висновку. Фактично у процесі аналізу юридично значущої ситуації потенціал юридичної науки може бути використано і в більш широкому контексті порівняно з предметом висновку експерта у галузі права. Річ у тім, що виключний перелік питань,

⁴ Кармаза О. О. Експерт у галузі права в судовому процесі: теорія та судова практика. Право і суспільство. 2019. № 5. С. 93.

які складають предмет висновку, може стосуватися лише змісту письмового висновку експерта у галузі права, що ним підписується та направляється до суду (застосування аналогії закону чи аналогії права; змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі). Водночас експерт з питань права може консультувати адвоката (або іншого замовника) не лише з питань, що складають предмет висновку, але й з приводу всіх інших питань, пов'язаних з правовим регулюванням спірних правовідносин. Наприклад, експерт з питань права, що підготував та захистив дисертацію з конкретної проблематики, або написав монографію чи цикл наукових статей, а також продовжує здійснювати наукові пошуки у цьому напрямі, безперечно, є особою, що максимально обізнана у відповідних питаннях. Саме тому доречно, що така особа може надати не лише висновок експерта у галузі права, розкривши питання аналогії закону та права, але й може допомогти адвокату сформулювати відповідну правову позицію, навести відповіді аргументи на свою користь, проаналізувати наявні докази тощо, не вказуючи це у висновку експерта у галузі права.

7. Налагодження належної комунікації між юридичною наукою та практикою, попередження юридичних конфліктів. Висновки експертів у галузі права виступають як своєрідний місток між юридичною практикою та юридичною наукою. Доводиться часто чути нарікання з різних боків про те, що юридична наука та юридична практика живуть відірваним одне від одного життям. При цьому необхідно констатувати той факт, що підстав для такого твердження більш ніж достатньо. Зокрема, у процесі правотворчості доволі часто мають місце випадки неврахування науково обґрунтованих висновків при розробці різних нормативно-правових актів. Це призводить, у тому числі, й до появи прогалин у правовому регулюванні, підвищенні конфліктогенності правових норм. При цьому одним з каналів впливу науки на практику повинні стати висновки експертів у галузі права. Використання досягнень юридичної науки дозволяє застосовувати аналогію права і долати ті прогалини та вирішувати ті помилки, що було допущено нормотворцем. Застосування аналогії права у судовій практиці не є достатньо поширеним явищем з огляду на складність такого застосування. Крім того, у межах судової практики і-

нує доволі багато випадків виявлення судами вищої інстанції помилок у процесі застосування аналогії права. Часто такі помилки є наслідком конфліктності і колізійності норм права. Висновки експертів у галузі права, що складено згідно з вимогами законодавства компетентними фахівцями, дозволяє на належному рівні формулювати таку правову позицію, що буде сприяти подоланню прогалин у праві, узгодження інтересів сторін на основі верховенства права та законності. Отже, юридична наука, яка не може існувати виключно для себе, повинна сприяти удосконаленню правозастосовної практики, у тому числі й за допомогою висновків експертів у галузі права. До речі, має місце й зворотній зв'язок. Науковці, що займаються наданням висновків експертів у галузі права для своїх подальших наукових досліджень, отримують безцінний практичний досвід та емпіричний матеріал.

8. Наукове обґрунтування правозастосовних рішень (застосування юридичної науки у практичних цілях). У висновку експерта у галузі права наукові досягнення та здобутки використовуються не на теоретичному рівні для формулювання різноманітних визначень, проведення класифікацій тощо. Науковий інструментарій використовується у суто практичних цілях — подолання колізій, прогалин у правовому регулюванні шляхом застосування аналогії закону, аналогії права, а також формування правового підґрунтя для вирішення спірних правовідносин шляхом застосування зарубіжного досвіду правового регулювання тих чи інших правовідносин.

Для суду, особливо це стосується місцевого суду, належне застосування висновків експертів у галузі права може стати допомогою у вирішенні складних питань, що потребують наукового забезпечення на кшталт тієї допомоги, що здійснюють науково-консультативні ради при вищих судових установах. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» науково-консультативна рада утворюється при Верховному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення. У свою чергу, ч. 7 ст. 404 ЦПК установлено можливість судді — доповідачу палати, об'єднаної палати або Великої Палати у разі потреби звернутися до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права,

питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати.

Також Рада утворюється як консультативно-дорадчий орган і при Конституційному Суді України⁵ для підготовки наукових висновків з питань його діяльності, що потребують наукового забезпечення. При цьому всі судді КСУ, окрім помічника, мають двох наукових консультантів.

Крім того, варто враховувати й те, що такі Ради утворюються і функціонують попри достатньо високі вимоги до суддів Верховного Суду, КСУ, у тому числі й у сфері наукової роботи. Так, зокрема, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог, серед яких називається науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років.

До речі, й для поважних міжнародних судових установ теж передбачено можливість звертатися до наукової думки. Так, відповідно до п.п. «d» ч. 1 ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН Суд застосовує доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права різних націй як допоміжного засобу для визначення правових норм.

Відповідно у судді місцевого суду таких можливостей немає, у зв'язку з цим компенсувати це може звернення до висновків експертів у галузі права та застосування таких висновків як джерела відомостей.

9. Широкий спектр функцій процесуального інституту експертів з питань права. Коли говоримо про переваги, ми повинні говорити не окремо про висновок експерта у галузі права, а разом з участю експерта у судовому процесі. Такий підхід дозволяє підсилити правову позицію, вжити заходів щодо максимального доведення ключових положень висновку експерта у галузі права до суду. У зв'язку з цим важливим є те, що висновок експерта у галузі права суттєвим чином доповнюється участю експерта з питань права у судовому процесі з метою надання відповідей на поставлені судом питання та надання відповідних роз'яснень. Такий підхід дозволяє констатувати, що у цьому випадку здійснюються такі функції, як: 1) інформаційна (ч. 2 ст. 73, ч. 2 ст. 115 ЦПК, ч. 2 ст. 70, ч. 2 ст. 109 ГПК, ч. 2 ст. 69, ч. 2

ст. 113 КАС); 2) функція надання допомоги (ч. 1 ст. 115 ЦПК, ч. 1 ст. 109 ГПК, ч. 1 ст. 113 КАС); 3) консультативна функція (ч. 1 ст. 115 ЦПК, ч. 1 ст. 109 ГПК, ч. 1 ст. 113 КАС); 4) функція кваліфікованого роз'яснення (ч. 2 ст. 73 ЦПК, ч. 2 ст. 70 ГПК, ч. 2 ст. 69 КАС); 5) інтерпретаційна (ч. 1 ст. 114 ЦПК, ч. 1 ст. 108 ГПК, ч. 1 ст. 112 КАС).

10. Вартість висновку експерта з питань права може бути віднесено до витрат, пов'язаних з розглядом справи. Вважаємо, що витрати сторони, пов'язані із залученням експерта з питань права та наданням висновку експерта у галузі права, належать до тих витрат, що відповідно до закону пов'язані з розглядом справи.

НЕДОЛІКИ

Безперечно, як і будь-яке соціальне явище, інститут експертів з питань права не позбавлений певних недоліків. Проте вони переважно пов'язані з неналежним застосуванням цього процесуального інституту. Наприклад, надання висновку експертом з питань права, що не є фахівцем у межах правового регулювання конкретних спірних правовідносин, вихід експертом за межі предмета висновку, що встановлено в законі тощо. На жаль, такі випадки трапляються та суттєвим чином нівелюють не лише авторитет таких науковців, але й нівелюють значущість процесуального інституту експертів з питань права.

Крім того, існує також проблема забезпечення статусу експертів з питань права як незаінтересованих у результатах розгляду справи суб'єктів. Вона пов'язана з тим, що сторона у справі звертається безпосередньо до експерта з питань права та замовляє відповідний висновок. Проте на практиці такий недолік можна мінімізувати шляхом запровадження на рівні корпоративних норм чітких правил, що будуть сприяти незалежності та неупередженості експерта з питань права. У разі створення умов для того, щоб експерт з питань права був дійсно незаінтересованим у результаті розгляду справи суб'єктом, він може сформулювати неупереджені висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені учасниками справи, на які суд може посылатися в рішенні як на джерело відомостей, які в ньому містяться.

У статті наступного номера ми розглянемо значення висновку експерта у галузі права в адвокатській практиці порівняно з висновком судового експерта.

⁵ Далі за текстом — КСУ.

«АДВОКАТСЬКІ ДИНАСТІЇ» — НОВИЙ ПРОЄКТ ЦЕНТРУ ДОСЛІДЖЕНЬ АДВОКАТУРИ І ПРАВА НААУ ТА УКРАЇНСЬКОГО РАДІО

Проект розповідатиме про адвокатські династії минулого і сучасності.

Професія адвоката завжди потребувала акумуляції знань, досвіду і клієнтської бази на основі довіри. Довіряли людині і її родині, тому професія легко переходила в спадок. Досі тема адвокатських династій не була у полі зору ні адвокатів, ні істориків, ні краєзнавців чи журналістів, і ми заповнюємо цю прогалину. Адвокатські родини — це частина не тільки історії, це цікава сторінка сучасної адвокатури!

Цей проєкт не тільки відкриватиме минуле нашої адвокатури для вузького наукового кола чи адвокатського середовища, а й покаже обличчя сучасної адвокатури для широкого загалу, для громадськості. Однойменну рубрику започатковуємо й у Віснику НААУ.

У формі інтерв'ю адвокати ділитимуться своїми історіями про адвокатську діяльність як родинну справу, розповідатимуть, що саме спонукало їх займатися адвокатурою, як вплинув досвід родичів на обрання цього фаху, які «синці і гулі» набили під час здійснення адвокатської діяльності тощо. Героїв рубрики буде запрошено на прямий ефір передачі «Династії» Українського радіо. Таким чином, світ повинен знати про наших відомих, талановитих адвокатів минулого і сучасності та їх внесок у розвиток української адвокатури і державності.

Знайомимо вас із нашими гостями цього номера — адвокати, мати і син — **Наталія Сумська та Дмитро Александров**, які поспілкувалися на радіо з ведучою **Галиною Бабій**.

РЕЗЮМЕ

Наталія Сумська — адвокатеса, має понад 30 років досвіду надання правової допомоги у різних сферах, зокрема у сімейній, має власний сайт і розповідає, як допомогти людям цивілізовано облаштувати свої стосунки, якщо вони зрозуміли, що жити разом більше не можуть, або ж навпаки — цивілізовано оформити у спільне проживання. Нагороджена медаллю «За заслуги у розвитку адвокатури», орденом «Видатний адвокат України». Також пані Наталія є членом Ради адво-

катів України, де представляє Кіровоградську область з 2013 року.

Її син, **Дмитро Александров**, адвокат. Працює у компанії «Александров і партнери», а також бізнесмен з понад 20 річним стажем. Як і мати, пан Дмитро навчався у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого у м. Харків. Дмитро Александров — «Адвокат року» у сфері аграрного та земельного права 2018, 2019 років, «Адвокат року» у сфері корпоративного права 2018 року, «Адвокат року» у сфері господарського, комерційного права 2017 року та увійшов до списку «100 найкращих юристів України» за результатами досліджень «Вибір клієнта топ 100 кращих юристів».

І РУБРИКА: ГЕНЕТИКА

ДМИТРО АЛЕКСАНДРОВ

Чи щасливий Ви від того, що стали адвокатом, як і Ваша мама?

Так, я щасливий тому, що в мене була дуже активна практика, яка з часом трансформувалася, і зараз пара-

льно я займаюся бізнесом та розвиваю новий проєкт, про який далі поговоримо більш детально. Тому я дуже радий і щасливий від того, що став адвокатом.

Скільки ще адвокатів є у Вашій родині, крім Вас та Вашої мами?

Моя дружина адвокат, сестра адвокат — загалом нас четверо адвокатів.

Чи є перспективи, що ще хтось продовжить Вашу справу?

На сьогоднішній день про це важко сказати. Моя старша донька зараз навчається на журналістиці, майбутня Ваша колега. І я більше налаштований на те, що хай роблять вибір самі, свідомо, і займаються тим, що їм по душі.

Що є у Вашій родинній генетиці таке, що дозволяє Вам бути довіреними особами людей, які потрапляють у скрутні обставини?

Можливо, Ви хочете почути від мене якийсь секрет. Якщо брати адвокатську практику, то тут головне — вміти себе поставити на місце клієнта. Тобто важливим є, от, якщо ти сумніваєшся у прийнятті якогось рішення, то ти ставиш питання «чи не нашкодиш ти цим рішенням?». Це позиція номер один. І друга позиція, мені здається, — треба дуже екологічно працювати зі справою. Моя стратегія, коли ми заходимо в якусь нестандартну або агресивну чи конфліктну ситуацію — пом'якшити її і в кінцевому результаті якнайскоріше звернути її та закінчити миром. Я завжди йду цим шляхом, тому ми досить швидко закінчуємо справи, конфлікти і відповідно це запускає коло рекомендацій і формує довіру наших клієнтів.

Ваша мама на своєму сайті, де рекламується її адвокатська діяльність, також підкреслює, що дуже важливо, як Ви говорите, робити екологічно. Тобто це значить морально?

Так.

І мама цьому Вас вчила, Ви бачили, як вона працювала. Як оця генетика приживалася у Вашій майбутній справі?

Відповідно так, сімейні традиції — по-перше. Як прямо, такого навчання не було. Скажімо так, я більше налаштований на бізнес-адвокатуру і, пропрацювавши після закінчення університету в Кропивницькому менше року, я переїхав до Києва та пішов уже на автономну роботу, на автономні хліба і відповідно вибудовував трохи іншу стратегію, але принципи — це взагалі глибинні цінності в професії адвоката і в цілому для ведення бізнесу.

А як Ви вважаєте, наскільки взагалі сімейні традиції є основою, аби нові й нові покоління успадковували професію?

Складно про це сказати. Я більше налаштований на те, що повинен бути більш свідомий вибір, налаштований більше на розкриття талантів. Ось зараз я дивлюсь на свої дочок. Сташа навчається на журналістиці, а в другій таланти більш спрямовані на музику, малювання і мистецтво. Тому я вважаю, що адвокатура навряд чи для неї.

Інші члени родини, які є адвокатами, в якій сфері практикують?

Міжнародне право і судова практика.

На скільки це близьке Вам усім, чи обмінюється досвідом?

Щодо обміну досвідом, то, фактично, я, як керуючий партнер своєї компанії — старший партнер, повинен мати два рівні глибини знання права. По-перше — це глибинна спеціалізація, у моєму випадку — це земля, нерухомість. Мені це інтуїтивно подобається, я в цьому напрямку веду і бізнес. І друга — широка спеціалізація, це коли з клієнтом працюєш щодо нерухомості і тут виникає питання з міжнародного приватного права, з судової практики... Ми умовно ділимо на спеціалізації, це все є єдиною концепцією і між собою пов'язано. Тому повинна бути ерудиція такого плану, рівня, щоб ти міг відповідати на питання навіть з тієї теми, яка не стосується твоєї спеціалізації.

Чому всі у родині адвокати? Немає нотаріусів, суддів... Чи це теж якась родинна спеціалізація?

Адвокати? Ну, я скажу так, що у мене була можливість працювати у суді, є практика роботи і в прокуратурі, можна було йти у напрямку нотаріату і прокуратури. Я за внутрішнім своїм відкликом відчув, що я хочу займатися адвокатською практикою. Мені більш цінна свобода.

II РУБРИКА. РОДИННА СПРАВА

РОДИННА СПРАВА — ЦЕ ЮРИСПРУДЕНЦІЯ І ЦЕ АДВОКАТУРА. НАТАЛІЯ СУМСЬКА

Скажіть, будь ласка, чи розцінюєте Ви, справді, адвокатуру як вашу родинну справу?

Так, розцінюю. Я, як перша, хто став адвокатом у родині, завжди говорила, що адвокат — це не професія, це стан душі, оскільки адвокат працює весь час. Чи він сидить за столом, чи він може вже десь поїхав додому, чи він десь гуляє по парку — все одно його думки повертаються до його справ.

Як Вам цю професію вдалося опанувати? Хто у Вас мав схильності до юриспруденції?

Я виросла в «читаючій» родині і настільною книгою у нас були книги про слідство, розкриття злочинів. Тому я спочатку думала, що стану слідчим. Але під час навчання в НЮУ моя думка змінилася. Я вирішила стати адвокатом тому, що адвокат — це професія, так би мовити, вільна. Вона не на державній службі, адвокат сам обирає собі рід діяльності, клієнтів і свої справи. Оце, крім всього іншого, мене і привабило в цій професії.

Тобто Ви людина така, волелюбна?

Така, як і мій син.

Щодо Вашої спеціалізації, наскільки Ви маєте бути ще й дипломатом у своїй справі? Адже Ви вирішуєте дуже складні речі — сімейна адвокатура — це або грамотно людей з'єднати або грамотно людей розлучити.

Напрямок моєї діяльності не пов'язаний із розлученням, особливо зараз, коли готується Закон України «Про медіацію», це такі заходи, які сприяють примиренню осіб, у тому числі подружжя. І моя спеціалізація та мої пости у Фейсбуці направлені на примирення, на одруження, збереження сім'ї, закріплення сімейних стосунків і на допомогу родині у її повсякденних справах. Адже родини укладають різні договори: і договори купівлі-продажу, і кредитні договори, і отримання спадку. І для цього їм потрібна юридична допомога.

І я так розумію, Ви ще наполовину психолог?

Так, дійсно.

III РУБРИКА. ХОЧУ І БУДУ

Дмитре, Ви сказали, що вступили до юридичного ВНЗ, дивлячись на маму, а була у Вас взагалі можливість вискочити із цієї колії і стати кимось іншим? Чи навіть про таке ніколи не думали?

Вискочити з цієї колії, ну як тут сказати, я на сьогоднішній день, скажімо, однією ногою знаходжусь в адвокатурі, іншою — займаюся бізнесом. Тому моделі роботи адвоката можуть бути різні: адвокатський кабінет, приватна адвокатська практика. Я, переїхавши до Києва, стратегічно поставив перед собою мету — будувати адвокатську компанію як бізнес і брати мо-

делі і принципи роботи бізнесу. І вже налаштував роботу таким чином. Можливо, у той час проявилися навички лідера і менеджменту в цій справі.

А чому так, це вимога часу чи Ви самі придумали таку спеціалізацію?

По-перше, у мене був, як то кажуть, зовнішній тиск — людина з периферії, з однією сумкою, а треба було квартиру купувати і так далі. Тому я розумів, якщо піду працювати за наймом, то це вже буде нездійсненна мрія. І відповідно я почав читати книги, що стосуються бізнесу, почав прилаштовувати бізнес

до адвокатури і тоді відчув від цього внутрішній підйом та почав рухатися у цьому напрямку — інтуїтивно прийшов до цього.

А як до цього поставилися у Вашій родині, зокрема мама? Вона не казала — ти ж маєш бути юристом, адвокатом?

На початковому етапі, виходячи з власного досвіду, можливо, і були якісь сумніви. Щось нове завжди викликає страх, але з часом все налаштувалося. Питання ж визначають результати.

Чи відчуваєте Ви, що одна спеціалізація перетягує канат на сторону іншої, чи Ви вмієте балансувати? За рахунок чого Ви знаходите баланс?

Я залишаю за собою у компанії лише певні сфери діяльності, деякі справи для себе, ті, що мені подобаються. Якесь дуже серйозні і дуже цікаві кейси, де треба проявити інтелектуальну складову, розібрати, надати допомогу молодшим колегам. Це на сьогоднішній день моя основна функція, це менторство, стратегія. Я навчаю, як вести переговори з клієнтами, як працювати зі складними, токсичним клієнтами. Це все певний навик, і молоді, яка зараз працює у компанії, треба отримувати досвід, навчатися.

Чи допомагає Вам дружина у цій Вашій справі?
Так.

У 2019 році Ви створили Центр усвідомленого бізнесу. Це саме те, про що Ви кажете, те, що Ви пов'язуєте з адвокатурою?

Справа в тому, що адвокатура, бізнес та інша практика — все будується на певних цінностях, які і закладаються в основу бізнесу. Я довго ставив собі питання. Ми, звісно, можемо говорити, що є юридична особа, підприємець і це, по суті, не бізнес. Бізнес — об'єднується навколо якоїсь мети, лідера, навколо принципів. І відповідно, усвідомлення — це певна філософія і цінності, які ти вкладаєш у проєкт і в роботу. На першому місці стоїть глибинна мотивація — «для чого ми все це робимо?». І зрештою, якщо ми подумаємо, для чого ви робите свою роботу, я роблю свою роботу, то — надавати свою допомогу людям у тій чи іншій формі. І кожного разу, роблячи якусь дію в рамках проєкту чи в рамках компанії, ти ставиш собі питання: чи я можу допомогти людям, чи відповідає це моїй внутрішній суті та чи щасливий я від цього?

Так Ви шукаєте ідеалу?

Так, чому б ні?!

IV РУБРИКА. СВОЇ ГУЛІ

Чи набивали Ви синців/гуль у своїй адвокатській діяльності? Чи все йшло гладко?

З цього приводу в мене є теж певна філософія. Я, мабуть, останні два тижні чув декілька питань від молодих колег, підприємців щодо помилок. Узагалі, давайте подивимося так. Ми можемо сказати, що людина з досвідом робить менше помилок, але ми ж знаходимося в замкнутому колі. Для того щоб отримати досвід, треба робити помилки. Відповідно, ми маємо сказати, що помилки — це складова формули успіху адвоката, одна з її частин. Якщо її не буде — не буде успіху. Ось такий у мене підхід.

У Вас стільки нагород як адвоката, Ви вигравали стільки справ. Чи були у Вас справи, які Ви програвали?

Питання відношення до програшу, правда? І що є програшем?

Є певні підходи. Ось, можемо взяти одну стандартну справу і, наприклад, ми результату в суді не досягли, але клієнт залишився задоволений, і ви продовжуєте

з ним працювати. І є друга справа, — коли ви справу у суді виграли, але клієнт з вами далі не працює, пішов у іншу компанію. Що є програшем і що є виграшем для адвоката в цьому випадку?

А буває таке, що Ви виграєте справу, а клієнт йде до іншої компанії?

Так, буває.

Чому?

Можливо, немає емоційного контакту, на якомусь етапі була втрата довіри чи ще якісь елементи. Послуга юридична, яку ми надаємо, складається з декількох елементів, і емоційна складова взаємодії з клієнтом є одним з головних елементів.

А взагалі-то, чи спостерігали Ви у дитинстві у мами, коли щось не виходило, були такі моменти, що Ви бачили, що вона розчарована якоюсь справою як адвокат?

Так, таке і зараз інколи відбувається, і в мене таке буває. Але в мене вже є таке розуміння, що сьогодні це розцінюєш як помилку — програш, але з часом,

поглянувши на цю ситуацію, можеш запитати: «до чого ця подія в ланцюгу подій?»

У Вас є ютуб-канали. Це потрібно адвокату чи бізнесмену?

Я на сьогоднішній день відчуваю, що це потрібно. Адже на зустрічах люди мене просять розказати про те чи інше, і я через деякий час можу поділитися досвідом, своїми знаннями з великим колом людей. І, відповідно, я пішов на ютуб-канал, який дає мені можливість виконувати мій такий внутрішній порив.

Чи має адвокат наразі якісь перспективи?

Професія адвоката зміниться. Зміниться її наповнення, оскільки в професії адвоката є певні алгоритми. Це є послуги, які надаються, — перша, друга, третя. Колиш була крута послуга — реєстрація компанії, де вона зараз?! І так далі. Відповідно все, що можна буде підвести під алгоритми, це все буде задіяно за допомогою ботів, програм тощо. Тож для адвокатів залишаться лише складні кейси, де буде потрібен високий рівень комунікації та знань.

V РУБРИКА. ДЕ ЗГОДА В СІМЕЙСТВІ?

Чи уявляєте Ви себе у родині з представниками інших професій?

Ми інколи говоримо, адже потрібна думка й іншої людини. Я вважаю, що для розвитку особисто-

сті і адвоката потрібна взаємодія з більшим колом людей. І відповідно тоді відбувається всебічний розвиток.

Дякую за розмову!

Запрошуємо адвокатів долучитися до проєкту «Адвокатські династії», розповісти про свою сім'ю, де адвокатура, юриспруденція є родинною справою, поділитися власним досвідом адвокатської діяльності, ідеями щодо розвитку адвокатури в перспективі тощо.

Ірина Василик,

керівник Центру досліджень адвокатури і права,
проректор Вищої школи адвокатури НААУ

АДВОКАТИ, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ З МИХАЙЛОМ ГРУШЕВСЬКИМ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ, — ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПАРЛАМЕНТАРІ

Ірина Василик, доцент, керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури, к. істор. н.

У березні виповнилося 104 роки з часу утворення Української Центральної Ради (УЦР) — революційного представницького органу українського народу, а з листопада 1917 року — парламенту проголошеної III Універсалом Української Народної Республіки. Очолив Українську Центральну Раду Михайло Грушевський. Засідання відбувалися у приміщенні Педагогічного Музею.

До складу УЦР різних скликань входило щонайменше 22 представники адвокатської професії. Серед них найвідоміші: ідеолог українського самостійництва — Микола Міхновський; один із засновників Української Центральної Ради і заступник її голови, кооператор і голова правління Українбанку — Федір Крижанівський; член УЦР та директор її канцелярії, згодом знаний учений-історик і правник — Андрій Яковлів; «батько» українського національного руху, найстарший член Центральної Ради — Ілля Шраг; губернський комісар Поділля — Григорій Степура; представник Волинської губернії, згодом міський голова Кременця — Борис Козубський. Членами УЦР також були Зиновій Моргуліс, Андрій Ніковський, Василь Химерик, Теодор Дурач. Про життєвий шлях багатьох із цих діячів уже йшлося на сторінках «Віс-

Будинок Української Центральної Ради у Києві

ника НААУ» та у виданнях Центру досліджень адвокатури і права¹. До вашої уваги ще кілька біографій адвокатів — перших парламентарів.

Одним із відомих членів Української Центральної Ради та державних діячів молодого республіки був адвокат Михайло Ткаченко. Він народився у 1879 році у місті Стародуб Ніжинського повіту

Печатка Української Центральної Ради, 1917 р. Зі збірки Музею Шереметьєвих

¹ Скальський В. Адвокати — парламентарі Української Народної Республіки (1917 — 1918 рр.). Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу «Адвокатура України: історія та сучасність» на пошану адвоката, президента Української Народної Республіки в екзилі Степана Порфировича Витвицького, 24 листопада 2015 р., м. Львів. С. 124 — 129.

на Чернігівщині у сім'ї чиновника-землеміра. Навчався у Ніжинській гімназії та на юридичному факультеті Київського університету Святого Володимира. Був активним у студентському русі, входив до складу Революційної української партії. Після закінчення навчання Михайло Ткаченко почав працювати адвокатом, однак не полишив і партійної роботи.

За революційну агітацію був засуджений до заслання в Архангельську губернію. Щоб уникнути покарання, емігрував до Австро-Угорщини і з 1903 року жив у Львові.

У 1917 році, з початком Української революції, Михайло Ткаченко став членом Української Центральної Ради та Генеральним секретарем судових справ Української Народної Республіки. У 1918 році був призначений міністром внутрішніх справ УНР. У березні 1918 року заборонив німецьким та австрійським військовим судам вчиняти судові дії щодо громадян Української Народної Республіки. У 1917 році очолив Українське правниче товариство. Із січня 1919 року — один із лідерів лівої течії УСДРП (незалежних).

Життєвий шлях Михайла Ткаченка був недовгим. Він помер 1 січня 1920 року в Серпухові Московської губернії від плямистого тифу.

Членом двох скликань Української Центральної Ради та двох скликань польського Сейму був адвокат Самійло Підгірський. Майбутній парламентар народився у 1888 році на Волині у родині заможних селян села Любитова Ковельського повіту. Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету. Після початку Першої

світової війни населення Ковельського повіту було евакуйовано — Самійло Підгірський опинився у Києві. Вступив до Партії українських соціалістів-федералістів, працював адвокатом.

З початком Української революції Самійло Підгірський обраний членом Української Центральної Ради. У 1917 році був одним із засновників Українського правничого товариства. У 1918 році став суддею Київського апеляційного суду Української Народної Республіки. Протягом 1918 — 1919 років очолював Волинську губернську земську управу. До кінця 1919 року працював у Житомирі на посаді інструктора каси дрібного кредиту Волинського губернського земства. Одночасно редагував перші українські газети на Волині — «Громадянин» і «Волинську газету». З 1920 року — луцьку «Громаду» та «Наше життя».

У 1921 році Самійло Підгірський перебрався до Ковеля. У 1922 — 1928 роках обирався депутатом польського сейму, був головою Української парламентської репрезентації. У 1931 — 1939 роках у Ковелі діяла приватна адвокатська канцелярія Самійла Підгірського. Адвокат захищав членів ОУН на судових процесах.

У жовтні 1939 року С. Підгірський був заарештований НКВС. Однак за клопотанням депутатів радянських Народних Зборів Західної України О. Луцкевича та І. Тишика адвоката було звільнено. С. Підгірський оселився на Станіславщині (нині — Івано-Франківщина) і працював сільським учителем.

З початком німецько-радянської війни повернувся до Ковеля. У 1942 — 1943 роках працював суддею Маціївського району Волинської області. У 1943 році нацисти розстріляли дружину, дочку і зятя С. Підгірського.

У 1944 році адвокат був заарештований відділом радянської контррозвідки «Смерш» і перевезений до в'язниці № 1 УНКВС Київської області. Не витримавши катувань енкаведистів, С. Підгірський 5 серпня 1944 року помер і був захоронений на території в'язниці.

Не лише колегою по роботі у Центральній Раді, а й добрим товаришем Михайла Грушевського був адвокат Федір Матушевський — український громадсько-політичний діяч, а також публіцист, літературознавець і дипломат. Він народився у 1869 році в містечку Сміла на Черкащині у родині священника. Закінчив Київську духовну семінарію, учителював у Черкасах, належав до Загальноукраїнської

безпартійної організації. У 1898 — 1902 роках навчався на юридичному факультеті Дерптського університету. У 1906 році став редактором першої україномовної щоденної газети «Громадська думка». У 1909 — 1910 роках Федір Матушевський працював адвокатом у Києві.

Під час Першої світової війни він став одним із засновників Українського комітету допомоги жертвам російської окупації Галичини. У 1916 — 1917 роках був уповноваженим Комітету Всеросійського союзу міст Південно-Західного фронту.

У 1917 році до Української Центральної Ради Федір Матушевський був обраний від Української радикально-демократичної партії. Із серпня 1917 року — член Комісії при Малій Раді УЦР з розробки невідкладних

заходів для розв'язання продовольчої кризи. 3 жовтня 1917 року — член Крайового комітету охорони революції в Україні.

У січні 1919 року Федір Матушевський очолив Надзвичайну дипломатичну місію УНР у Королівстві Греція. Там розпочав видавати грецькою мовою «Грецько-українське рев'ю», підготував Меморандум до грецького уряду.

Життєва дорога Федора Матушевського обірвалася раптово. Він помер від серцевого нападу 21 жовтня (2 листопада) 1919 року в Афінах, де й похований.

Федір Матушевський — автор численних публіцистичних та історико-літературних нарисів. Символічно, що серед них і праця про адвоката Олександра Кониського «Божий чоловік. Пам'яті дорогого вчителя О. Я. Кониського» (1903 р.). Залишив спогади «Із щоденника українського посла».

Українські адвокати-парламентарі у період Української революції 1917 — 1921 років відіграли важливу роль у розбудові державності, громадському та культурному розвитку країни. Їхня діяльність заслуговує на глибоке вивчення та належне визнання.